

บทที่ 2

หลักการและแนวคิดในการควบคุมตัวระหว่างรอการตรวจพิสูจน์ หาสารเสพติดในร่างกาย

การดำเนินคดีอาญาในความผิดฐานเสพยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ได้ให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจทำการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายเบื้องต้น หากผลการตรวจปัสสาวะของผู้รับการตรวจพิสูจน์เป็นผลบวกจะเป็นข้อสันนิษฐานของเจ้าพนักงานสอบสวนว่าผู้นั้นเป็นผู้ติดยาเสพติด อันเป็นข้อสันนิษฐานที่ไม่เป็นคุณแก่ผู้ที่ถูกกล่าวหา และผลการตรวจพิสูจน์ของพนักงานสอบสวนยังไม่สามารถรับฟังได้จึงต้องมีการตรวจพิสูจน์อีกครั้งเพื่อยืนยันผล โดยการควบคุมตัวไว้เพื่อรอผลการตรวจพิสูจน์ ซึ่งสถานะของผู้ที่ถูกควบคุมตัวเพื่อรอการตรวจพิสูจน์นั้นยังไม่มีสถานะเป็นผู้กระทำความผิด การกระทำดังกล่าวเป็นการขัดต่อหลักการดำเนินคดีอาญาเพราะการดำเนินคดีอาญามีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการชี้ขาดข้อเท็จจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ถ้าหากมีการชี้ขาดว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วก็จะนำไปสู่การลงโทษผู้กระทำความผิดต่อไป หลักการดำเนินคดีอาญาเป็นหลักการตรวจสอบ ซึ่งการตรวจสอบความจริงในคดีอาญาเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงในคดีอาญา มีหลักการที่กฎหมายยึดถือเป็นพื้นฐานสำคัญตลอดมาคือ บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ว่าได้กระทำความผิดตามกฎหมายและในกรณีมีข้อสงสัยต้องยกประโยชน์ให้กับจำเลย¹ ดังนั้นแล้ว ในคดีอาญาศาลจะต้องฟังพยานหลักฐานจนปราศจากเหตุอันควรสงสัย ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงจึงลงโทษจำเลยได้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักการดำเนินคดีอาญา

กฎหมายอาญา มีภารกิจในการคุ้มครองสังคม ภารกิจในการปราบปรามและในการป้องกันการกระทำความผิด โดยที่การดำเนินคดีอาญาเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยที่สำคัญมาก

¹ คณิต ณ นคร, วิชาอาญาวิพากษ์, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2552) น.101.

ที่สุดรูปแบบของการดำเนินคดีอาญาจึงสัมพันธ์กับแนวความคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม แต่โดยที่ประเทศต่างๆ ในโลกมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาของแต่ละชาติที่แตกต่างกันจึงทำให้ความผูกพันของสมาชิกของสังคมในแต่ละประเทศแตกต่างกันออกไป อันส่งผลทำให้แนวคิดการรักษาความสงบสุขของสังคมมีความแตกต่างกัน แต่การที่จะทำให้กฎหมายอาญามีผลบังคับและทำให้ภารกิจของกฎหมายอาญาเกิดผลในทางปฏิบัตินั้นจำต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินคดี

2.1.1 แนวคิดการดำเนินคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญา เป็นภารกิจหนึ่งของรัฐที่จะอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยส่วนร่วมและบุคคลที่ได้มีความเกี่ยวข้องในคดีไม่ว่าจะเป็นตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลยเอง อันมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การชี้ขาดข้อเท็จจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ถ้าหากมีการชี้ขาดว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วก็จะนำไปสู่การลงโทษผู้กระทำความผิดต่อไปในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น โดยหลักการดำเนินคดีอาญาเป็นหลักการตรวจสอบ² (Examination Principle) การตรวจสอบความจริง ในคดีอาญาเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมาก กระบวนการค้นหาความจริงต้องอาศัยการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อมาวินิจฉัยชี้ขาดน้ำหนักพยานหลักฐานและศาลคือองค์กรที่สำคัญในกระบวนการนี้³ ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงในคดีอาญา มีหลักการที่กฎหมายยึดถือเป็นพื้นฐานสำคัญตลอดมาคือ บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จน (Presumption of innocence) กว่าที่จะได้มีการพิสูจน์ว่าได้กระทำความผิดตามกฎหมายและในกรณีมีข้อสงสัยต้องยกประโยชน์ให้กับจำเลย (in dubio pro reo) ดังนั้นแล้ว ในคดีอาญาศาลจะต้องฟังพยานหลักฐานจนปราศจากเหตุอันควรสงสัย (proof beyond reasonable doubt) ว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงจึงลงโทษจำเลยได้หลักทั่วไปของการค้นหาความจริง การค้นหาความจริงในการดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการหรือวิธีการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงแห่งคดีมาพิจารณาวินิจฉัยข้อพิพาทต่างๆ เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดลงโทษ โดยการตรวจสอบความจริงในคดีอาญาจะมีดังนี้

² คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), น.45.

³ สำนักงานคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย, “บันทึกความเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่องหลักการในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด,” (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., 2558), น.4.

(1) ข้อเท็จจริงในคดีอาญา ซึ่งจะประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญคือ “ข้อเท็จจริงของเรื่องที่มีการกล่าวหา” พนักงานสอบสวนจะรวบรวมพยานหลักฐานเท่าที่สามารถจะกระทำได้เพื่อทราบข้อเท็จจริงของเรื่องที่ได้มีการกล่าวหา และ “ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผู้ต้องหา” พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานเท่าที่สามารถทำได้เพื่อทราบถึงพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา

(2) การแสวงหาความจริง เจ้าพนักงานและศาลต่างก็มีอิสระและจะไม่มีข้อผูกมัดใดๆ แต่จะต้องเป็นการแสวงหาพยานหลักฐานโดยชอบด้วยกฎหมาย

(3) การพิสูจน์ข้อเท็จจริงจะประกอบไปด้วย “การพิสูจน์จนสิ้นสงสัย” หากมีความสงสัยจะต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย และ “การพิสูจน์ว่ามีมูล” เป็นการแสดงให้เห็นด้วยพยานหลักฐานต่างๆ ที่กระทำเพียงให้เห็นถึงความน่าจะเป็นไปได้ของข้อเท็จจริงก็เป็น การเพียงพอแล้ว

(4) การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ศาลจะต้องใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงในสำนวนว่าควรจะได้รับฟังได้เพียงใดหรือไม่

2.1.2 หลักการดำเนินคดีอาญา

หลักการดำเนินคดีอาญาตามหลักผู้ที่เข้ามาดำเนินคดีได้แบ่งออกเป็น 3 กรณี⁴ คือ

1. การดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย เป็นเรื่องของผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือบุคคลที่ใกล้ชิดของผู้เสียหายกระทำการดำเนินคดีเอง เป็นในรูปของการแก้แค้นเป็นการส่วนตัวหรือทำสงครามระหว่างกลุ่มชนที่เกี่ยวข้อง โดยรัฐทำหน้าที่เป็นคนกลางตัดสินความถูกต้อง รวมถึงการบังคับให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบตามข้อเรียกร้องของผู้เสียหาย ด้วยเหตุนี้หลักการดำเนินคดีจึงคำนึงเฉพาะส่วนได้เสียบุคคลเป็นหลัก ไม่มีส่วนได้เสียของสังคมเข้าไปเกี่ยวข้อง

2. การดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน การดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) เป็นระบบการดำเนินคดีที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นหน่วยหนึ่งของรัฐหรือสังคม ถ้ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ประชาชนทุกคนมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและถือว่ามีหน้าที่ในการฟ้องร้องและดำเนินคดีอาญาเป็นของประชาชน จึงทำให้ประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหายแนวความคิดเช่นนี้ปรากฏขึ้นอย่าง ชัดเจนในระบบกฎหมายโรมัน โดยจำแนกความผิดระหว่าง การกระทำผิดต่อส่วนตัว (Delit Private) กับการกระทำความผิดอาญาแผ่นดิน (Delit Public) ออกจาก

⁴ เติ้งฮ้าง, น.64.

กันและจากการจำแนกการกระทำผิดนี้เอง จึงให้เกิดการฟ้องคดีอาญาตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน

3. การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ การดำเนินคดีโดยรัฐ (Public Prosecution)⁵ เป็นหลักการดำเนินคดีที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นแนวความคิดทางอรรถประโยชน์นิยม คือ การกระทำใดที่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสังคม รัฐซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมจะต้องเข้าไปดำเนินการป้องกันการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสังคม หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมีแนวคิดพื้นฐานหรือแหล่งที่มาจากประเทศในภาคพื้นยุโรปเป็นส่วนใหญ่ โดยจะมุ่งให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของสมาชิกในสังคมหรืออาจเรียกว่า ประชาชนสาธารณะ ประเทศที่ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ส่วนมากจะมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเรียกว่า “พนักงานอัยการ” มีสถานภาพเป็นตัวแทนของรัฐ ดังนั้น ตามแนวคิดพื้นฐานของหลักดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ บุคคลซึ่งเสียหายไม่มีสิทธิในการเข้ามาฟ้องร้องและดำเนินคดีอาญา โดยมีประโยชน์ของรัฐหรือสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของบุคคลรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้ใช้อำนาจในการดำเนินคดีอาญาในการรักษาความสงบเรียบร้อย

การดำเนินคดีอาญาผู้ที่เข้ามาดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นบุคคลใด คือ ผู้เสียหาย ประชาชน หรือ รัฐก็ตาม สิ่งที่สำคัญ คือ ต้องอำนวยความสะดวกอย่างเสมอภาคกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติว่าบุคคลที่เข้ามามีสถานะเช่นไร เนื่องจากบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันในการเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น ไม่สมควรให้ความสำคัญกับการดำเนินคดีอาญาในกรณีใดกรณีหนึ่ง เช่น ให้เอกสิทธิหรือให้ความสำคัญกับการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมากกว่ากรณีของผู้เสียหายที่เข้ามาดำเนินคดีอาญาเอง เป็นต้น

2.2 หลักของการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)⁶

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ในคดีอาญา ย่อมมีความสำคัญต่อผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างคู่ความในคดีอาญา ในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการ จับกุม การค้น การขัง ตลอดจนการแสวงหาพยานหลักฐานและการดำเนินคดีหรือมีคำสั่งใดๆ ในคดีอาญา กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นเพียงเอกชน ไม่มีอำนาจดังกล่าว ซึ่งการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดนั้นจึงเป็นภาระและหน้าที่ของฝ่ายผู้ถูกกล่าวหา โดยต้องกระทำจนกว่าจะปราศจากข้อสงสัยว่าได้กระทำ

⁵ เพิ่งอ้าง, น.65.

⁶ Universal Declaration of Human Right 1948 (ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน) ข้อ 11 (1)

ความผิดจริง ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ได้รับการพัฒนามาจากหลักสิทธิมนุษยชน และได้วางบรรทัดฐานเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อให้ประเทศต่างๆ เข้าร่วมสนับสนุนและยอมรับนำไปปรับหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงกับกฎหมายภายใน อันเป็นการเกิดประโยชน์ที่จะมุ่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้กระทำความผิดอันเป็นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.2.1 แนวความคิด

หลัก “สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะได้พิสูจน์ความผิด” เป็นสิทธิประเภทหนึ่งในสิทธิแห่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ถือว่าเป็นมาตรฐานขั้นพื้นฐานแห่งสิทธิของผู้ต้องหาที่ยอมรับกันในสังคมที่เจริญแล้ว⁷ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นแม่บทที่ก่อให้เกิดการพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาความในมาตราต่างๆ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับหลักนิติธรรม อันต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดก่อนได้รับวินิจฉัยว่ามีความผิดตามกฎหมาย ซึ่งการระงับข้อพิพาทโดยการเข้ามาแทรกแซงของผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นการเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ก่อให้เกิดระบบการดำเนินคดีที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษการออกกฎหมายให้อำนาจผู้ปกครองในการจับกุม คุมขัง การพิจารณาและไต่สวนเป็นไปเพื่อความสะดวกในการดำเนินคดี ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีถูกกำหนดเป็นเป้าหมายในการค้นหาความจริง เพื่อพิสูจน์ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงหรือไม่และใครเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ตามมาโดยปริยายว่าต้องพิสูจน์ ความบริสุทธิ์ของตนให้ได้โดยวิธีในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน หลัก “สันนิษฐานว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์” ในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 (1) ได้กำหนดข้อพึงปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาว่า “everyone charged with a penal offence has the right be presumed innocent until proved guilty according to law in public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence.” แปลว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่าทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี” ซึ่งเป็นแม่บทสำคัญที่รู้จักกันในฐานะกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งได้ก่อให้เกิดทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายอีกหลายประการ ซึ่งในประเทศที่ตระหนักถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา การที่นำหลักนี้ไปกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานจึงทำให้หลักการนี้อยู่เหนือสุดใน

⁷ สมบัติ ดาวแจ้ง, “ข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบในกฎหมายอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น.18.

โครงสร้างลำดับศักดิ์ของกฎหมาย ซึ่งจะถูกละเมิดหรือแก้ไข เปลี่ยนแปลงให้ต่างจากหลักนี้ไม่ได้ และมีผลบังคับผูกพันต่อฝ่ายนิติบัญญัติตลอดจนองค์กรต่างๆหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นมาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด การที่รัฐได้กำหนดหลักสันนิษฐานแห่งความบริสุทธิ์ของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญแสดงว่ารัฐได้รับรองให้อยู่ในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานว่า รัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจอธิปไตยจะไม่ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าอยู่ในอำนาจรัฐอย่างจำเลยหรือผู้ต้องหาที่มีความผิด⁸ การให้หลักประกันโดยเป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหรือเป็นสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ⁹ จึงเป็นกติกาสูงสุดที่มีวัตถุประสงค์ในการจำกัดอำนาจรัฐก็เนื่องจากความมุ่งหมายของการรับรองสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นกติกาสูงสุดที่มีวัตถุประสงค์ในการจำกัดอำนาจรัฐเนื่องจากความมุ่งหมายของการรับรองสิทธิและเสรีภาพในรัฐธรรมนูญมีขึ้นเพื่อคุ้มครองปัจเจกบุคคลจากอำนาจมหาชน¹⁰ และเป็นแม่บทแห่งการพัฒนาแก้ไขและเปลี่ยนแปลงกฎหมายต่างๆตั้งแต่กระบวนการตราของฝ่ายนิติบัญญัติ อันเป็นกรอบมาตรการวัดความชอบด้วยกฎหมายเพื่อไม่ให้ฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายตั้งข้อสันนิษฐานในลักษณะที่ฝ่าฝืนต่อหลักประกันการห้ามให้สันนิษฐานเช่นนั้น หรือบรรดาการกระทำทั้งหลายของรัฐที่จะขัดหรือแย้งต่อหลักสันนิษฐานความเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้ ดังนั้น การให้ความหมายต่อหลักการดังกล่าว จึงมีความสำคัญอย่างมากและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างมาตรการหรือต้องตีความในทางคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาในทางที่เป็นธรรมโดยไม่ขัดกับหลักกฎหมายและไม่เป็นการสร้างภาระ¹¹ หรือขัดขวางต่อกระบวนการยุติธรรมให้เสียหาย นอกจากนี้ถ้อยคำเพิ่มเติมของหลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลที่มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายหรือในบางประเทศไม่ได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง แต่ได้กำหนดไว้เป็นหลักนิติธรรม ได้แก่ มาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งห้ามมิให้กระทำหรือปฏิบัติต่อผู้นั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว

⁸ ชงไทย สุขกสิกร, “ทะเบียนประวัติอาชญากรกับหลักสันนิษฐานว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์กรณีคดีไม่ถึงที่สุด,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), น.12.

⁹ สมยศ เชื้อไทยและวรพจน์ วิสสุตพิชญ์, “แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย,” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 14, น.49 (3 กันยายน 2527).

¹⁰ บรรเจิด สิงคนดี, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555) น.75.

¹¹ ชงไทย สุขกสิกร, อ้างแล้ว เชนอรรถที่ 13, น.18.

2.2.2 ผลแห่งหลักสันนิษฐานว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญา¹²

ข้อกำหนดที่ให้สันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย มีผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องดำเนินไปตามหลักนิติธรรม ผู้ถูกกล่าวหาในฐานะผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในคดีไม่ให้เจ้าพนักงานของรัฐไปคุกคามหรือล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลจนเกินควร ไม่ว่าจะในด้านวิธีพิจารณาความ หรือในด้านอื่นๆ ซึ่งนอกเหนือจากความชอบด้วยกฎหมายในการกำหนดการระงับการพิสูจน์ความผิด หรือในกระบวนการตรากฎหมายแล้ว มาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาในระหว่างการดำเนินคดี ซึ่งเป็นผลของการสันนิษฐานความเป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมก่อให้เกิดหลักประการสำคัญอื่นๆตามวิถีทางของหลักนิติธรรม โดยรัฐหรือองค์กรของรัฐจะปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ โดยมาตรฐานดังกล่าวในกฎหมายระหว่างประเทศหรือในแต่ละประเทศส่วนใหญ่จะกำหนดให้ไว้เป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรมโดยบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือ ถึงแม้จะไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้รับรองและผู้คุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในระหว่างดำเนินคดีตามหลักนิติธรรม สิทธินี้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 (1) ซึ่งได้บัญญัติว่า “ทุกคนซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี”¹³ ด้วยเหตุนี้เองตราบไคที่ยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการคุ้มครอง เจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำหรือปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ และการรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์นี้ เป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาในนานาอารยประเทศซึ่งมีเจตนารมณ์ก็เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

¹² หลักเกณฑ์ทางมนุษยธรรม (Humanity โดยมีหลักการดำเนินคดีอาญาว่า “บุคคลต้องถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะสามารถพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิดได้” (Innocent presumption)

¹³ สุพิศ ประณีตพลกรัง, “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาโดยองค์กรตุลาการ ในชั้นก่อนพิจารณา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), น.185.

2.3 หลักการและแนวคิดทฤษฎีของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นกระบวนการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการอำนวยความยุติธรรมอย่างเสมอภาคแก่ประชาชนในเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาขึ้น หลักของกระบวนการยุติธรรมมุ่งสร้างความ เป็นระเบียบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ควบคู่ไปกับการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีของกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรมถือเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคมอย่างเป็นทางการ โดยนำกฎหมายมาใช้ควบคุมการบริหารงาน¹⁴ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการบริหารงานยุติธรรม ในประเทศไทยใช้ระบบนิติรัฐ (Legal State) ประกอบกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) นั่นก็คือ พลเมืองทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้เงื้อมมือของกฎหมายอย่างเดียวกันและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบมากกว่าพลเมือง โดยกฎหมายดังกล่าวจะทำหน้าที่กำหนดบรรทัดฐาน และควบคุมความประพฤติของพลเมืองในสังคม ทั้งยังกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ได้ล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ เพื่อแยกบุคคลเหล่านั้นออกจากสังคม (Separate) กับเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นหลาบจำไม่กระทำความผิดซ้ำ อันเป็นการข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence) หนี้ยวรั้งบุคคล (Restraint) แก้แค้นทดแทน (Retribution) และแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice System) เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของสังคมมากที่สุด ซึ่งมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ ที่สัมพันธ์สอดคล้องกัน คือ ผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรรม (Offender) เหยื่ออาชญากรรม (Victim) หน่วยงานยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice process) สังคม (Society) กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นกระบวนการเพื่อให้รู้ถึงการกระทำความผิด ผู้กระทำความผิด การติดตามหาตัวผู้กระทำความผิด การพิจารณาความผิดและการลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้นจึงต้องพยายามดำเนินการให้ก้าวล่วงสิทธิของบุคคลให้น้อยที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายขึ้นมาควบคุมหรือวางหลักเกณฑ์ให้เจ้าพนักงานปฏิบัติก็เพื่อไม่ให้มีการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตจนไปสร้างความเดือดร้อนเกินสมควร ตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญามี 2 แบบคือ

1. การควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) มุ่งที่จะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลักซึ่งจะเน้นไปในการให้อำนาจเจ้าพนักงานในการปราบปรามผู้กระทำความผิด

¹⁴ เดียวรุ่ง บุญเกิด, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษาสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2557) น.8

ซึ่งจะมุ่งเน้นด้านประสิทธิภาพในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม เพื่อสามารถที่จะควบคุมและปราบปรามอาชญากรรม หรือนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายได้ โดยกระบวนการยุติธรรมนั้นต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และจะต้องให้หลักประกันต่อสังคมได้อันหมายถึง การปราบปรามโจรผู้ร้ายและตลอดจนถึงกิจกรรมต่างๆของตำรวจ¹⁵ ที่มีวัตถุประสงค์ในการควบคุมการกระทำต่างๆในทางอาชญากรรม ตลอดจนบทบาทของตำรวจในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีฟ้องร้องต่อศาลและจะต้องใช้งบประมาณและทรัพยากรอย่างจำกัด โดยการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆในกระบวนการยุติธรรมต้องมีความรวดเร็ว มีวิธีปฏิบัติที่มีแบบแผนและต้องมีความแน่นอน ระบบงานควบคุมอาชญากรรม ได้แก่ ระบบงานที่ว่าด้วยการบังคับ บำบัดใช้กฎหมายการฟ้องร้องดำเนินคดี การต่อสู้คดี การพิจารณาพิพากษาคดี กาชะลอโทษและการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องโทษให้กลับมาเป็นคนดี งานต่างๆที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่เป็นงานที่ดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่อการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายของรัฐ

2. กระบวนการนิติธรรม เป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมากกว่าที่จะคำนึงถึงประสิทธิภาพในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยจะมีการตรวจสอบไม่ให้นำตัวผู้ต้องหาไปตามขั้นตอนต่างๆของกระบวนการยุติธรรมอย่างรวดเร็วเกินไป เพราะถึงแม้ว่าประสิทธิภาพในการควบคุมป้องกันอาชญากรรมจะสำคัญอย่างไรแต่ก็ยังน้อยกว่าการป้องกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลจากการดำเนินกระบวนการที่ผิดพลาดได้ โดยบุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเพียงมีพยานหลักฐานว่าเขาได้กระทำความผิด แต่เขาจะมีความผิดก็ต่อเมื่อศาลได้พิจารณาชี้ขาดแล้วว่าเขามีความผิดซึ่งสอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าเขากระทำความผิดจริงและยังสอดคล้องกับหลักยกประโยชน์แห่งความสงสัยอีกหลักหนึ่งด้วย โดยกระบวนการนิติธรรมยึดหลักของกฎหมายมากกว่าความคิดในเรื่องของการควบคุมอาชญากรรม ทั้งยังไม่เชื่อว่าการควบคุมอาชญากรรมนั้นจะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ซึ่งแนวคิดของทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมเห็นว่าการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่จำเป็นต้องได้รับการควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ไม่ให้ล่วงละเมิดสิทธิของบุคคลและต้องมีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาอย่างเป็นทางการ ซึ่งต้องเปิดเผยในศาลยุติธรรมทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายต่อหน้าองค์กรคณะผู้พิพากษาที่เป็นกลาง

¹⁵ ธานัท มิ่งทองคำ, “การจับและควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มยงศ์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2557), น.10.

กฎหมายที่กำหนดขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม¹⁶ ตั้งแต่ขั้นของตำรวจ อัยการ ศาล ตลอดจนถึงขั้นจำคุกและประหารชีวิต เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน คือ “กฎหมายวิธีสบัญญัติ” หรือ “กฎหมายวิธีพิจารณาความ” ซึ่งหมายถึงกฎหมายที่บัญญัติกระบวนการตลอดจนวิธีการนำเอาเนื้อหาสาระของกฎหมายของกฎหมายสารบัญญัติมาใช้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยวิธีการดำเนินคดีตั้งแต่แรกเริ่มจนเสร็จสิ้น เช่น กฎหมายได้บัญญัติว่าในแต่ละกระบวนการนั้นมีขั้นตอนอย่างไร ต้องดำเนินการอย่างไร มีเรื่องเวลา สถานที่และบุคคลใดที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการนิติธรรม หมายถึงกระบวนการและวิธีการดำเนินการตามกฎหมาย ในการสืบสวนสอบสวนนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและขั้นตอนการดำเนินคดีของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการรวมทั้งกระบวนการพิจารณาในศาล ซึ่งขั้นตอนที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะต้องเป็นไปตามขั้นตอนของกฎหมายโดยต้องยึด “หลักนิติธรรม” ตามความหมายในทางนิติศาสตร์ซึ่งก็หมายถึงหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมายและเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นโดยความเสมอภาคกัน¹⁷

จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทั้งสองมีวิธีปฏิบัติ (Procedures) ในการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน กล่าวคือ แบบควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) เน้นความมีประสิทธิภาพ ความรวดเร็วและแน่นอนของหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายของกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น เนื่องจากต้องการผลสำเร็จที่รวดเร็วในการบังคับใช้กฎหมาย จึงอาจจะกระทบสิทธิของประชาชนภายใต้กรอบของกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากการควบคุมอาชญากรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้นเป็นภารกิจของรัฐการค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดจึงเป็นกระบวนการของฝ่ายบริหารซึ่งอาศัยบทบัญญัติของฝ่ายบริหารในการใช้อำนาจ แต่สำหรับ แบบกระบวนการนิติธรรม (Due Process) จะเน้นการบังคับใช้ในด้านของตัวบทกฎหมาย โดยมุ่งที่จะให้ความสำคัญและคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคลของประชาชน อย่างไรก็ตามการนำทฤษฎีทั้งสองมาปรับใช้นั้นมักจะผสมผสานกันโดยคำนึงถึงสภาพการกระทำผิดในสังคมเป็นหลัก เช่น สังคมใดที่มีปัญหาอาชญากรรมรุนแรงก็มักจะใช้ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมเป็นหลักและเสริมด้วยกระบวนการ

¹⁶ กุลพล พลวัน, การบริหารกระบวนการยุติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), น.28.

¹⁷ คณิต ณ นคร, “รัฐธรรมนูญกับการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา,” รวมสาระรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549,) น.351.

นิติธรรมในขณะเดียวกันสังคมที่มีการควบคุมอาชญากรรมที่ดี มีปัญหาอาชญากรรมน้อยมักจะใช้
ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรมนำหน้าและตามด้วยทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม

2.3.2 การดำเนินตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เป็นกระบวนการในกรณีที่เกิดข้อพิพาทระหว่างประชาชนด้วยตัวเอง หรือกรณีที่มีผู้
ละเมิดกฎเกณฑ์ของกฎหมายอาญา จนเกิดข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับรัฐขึ้น มีหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง เช่น ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ละคุ้มครองประพฤติ เป็นต้น โดยกระบวนการยุติธรรมทาง
อาญาแบบออกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. กระบวนการก่อนการพิจารณาคดี ภารกิจด้านการป้องกันและปราบปราม การ
สืบสวนจับกุม การสอบสวน และการรวบรวมพยานหลักฐานนั้น เป็นกระบวนการยุติธรรมใน
ขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทั้ง
ปวง คือตั้งแต่ขั้นตอนการป้องกันซึ่งเป็นการยับยั้งอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้น ขั้นตอนการ
ปราบปรามและระงับเหตุหลังจากอาชญากรรมได้เกิดขึ้นแล้ว ขั้นตอนการสอบสวนเพื่อหาสาเหตุ
ของการเกิดอาชญากรรม ขั้นตอนการเก็บรวบรวมพยานหลักฐาน แห่งคดีเพื่อนำมาเป็นหลักฐาน
ประกอบการตั้งข้อหาจับกุมตัวผู้ต้องสงสัยและขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดก็คือ การ
สอบสวน ที่รวมทุกขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมในขั้นนี้เข้าไว้ด้วยกัน เป็นการรวบรวม
รายละเอียดทั้งหมดของคดีและคำให้การของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากผู้เสียหาย ผู้ต้องหาและพยาน
จัดทำเป็นสำนวนส่งให้อัยการเพื่อนำไปสู่กระบวนการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดต่อไป
กระบวนการยุติธรรมในขั้นตอนก่อนฟ้องคดีนั้น ส่งผลต่อจำนวนสถิติการเกิดอาชญากรรมอย่าง
ชัดเจน ซึ่งกล่าวได้ว่าหากกระบวนการยุติธรรมในขั้นตอนนี้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ โดยเริ่ม
ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทำการตรวจตรา สอดส่องดูแล ป้องกันรักษาความสงบสุขของประชาชน
ในชุมชนที่รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ หรือหากว่ามีการเกิดคดีความขึ้นมาจะมีการ
สอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อตั้งข้อหาการจับกุมผู้กระทำผิดอย่างรวดเร็ว และมีวิธีการ
สอบสวนที่ชอบด้วยกฎหมาย โดยต้องคำนึงและถือปฏิบัติตามหลักสิทธิของผู้ต้องหาในการควบคุม
ตัว¹⁸ มีการใช้ดุลพินิจในการให้ประกันตัวผู้ต้องหาอย่างเหมาะสมและไม่เลือกปฏิบัติ โดยถ้าหาก
ขั้นตอนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ได้รับการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพก็จะสามารถตัดวงจรการกระทำผิด
ซ้ำหรือการก่ออาชญากรรมครั้งใหม่ไม่ให้เกิดขึ้นอีก ซึ่งจะส่งผลในการยับยั้งจำนวนสถิติการเกิด

¹⁸ คณิต ฒ นคร,กระบวนการยุติธรรมในมุมมองของคณิต ฒ นคร,พิมพ์ครั้งที่2 (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์นิติธรรม,2556), น.13.

อาชญากรรมให้ลดลงได้ ทั้งนี้การปฏิบัติดังกล่าวต้องคำนึงถึงตัวผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และสภาพแวดล้อม ทางสังคมที่มีการกระทำผิดเกิดขึ้นเป็นสำคัญ ฉะนั้น อาชญากรรมจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น แล้วมีจำนวนมากหรือน้อยเพียงใด เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะสามารถแก้ไขให้บังเกิดความยุติธรรมกับทุกฝ่ายได้หรือไม่ นั่น ถือเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. กระบวนการระหว่างการพิจารณาและพิพากษาคดี การพิจารณาและพิพากษาคดีเริ่มจากขั้นตอนการทำงานของพนักงานอัยการ¹⁹ กล่าวคือ เมื่อพนักงานอัยการรับเรื่องมาจากพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการจะทำหน้าที่พิจารณาและให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวว่าจะมีคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หรืองดการสอบสวน เมื่ออัยการเห็นว่าหลักฐานและการสอบสวนที่มาจากตำรวจมีเพียงพอที่จะดำเนินการร่างคำฟ้องและยื่นฟ้องผู้ต้องหา ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ยื่นฟ้อง หรือกรณีที่เข้าเป็นโจทก์ร่วมกับประชาชนทั่วไป ศาลมักจะข้ามขั้นตอนนี้และประทับรับฟ้อง แต่กรณีที่ประชาชนทั่วไปเป็นผู้ยื่นฟ้อง ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ เท่ากับเป็นการกลั่นกรองคดีในเบื้องต้นก่อนที่ศาลจะประทับรับฟ้องคดีไว้พิจารณา กรณีที่ศาลดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีนั้นไม่มีมูล ศาลจะพิพากษายกฟ้องและปล่อยจำเลยไป ในขณะที่เดียวกันหากคดีมีมูลศาลจะประทับรับฟ้องไว้พิจารณา ผู้ถูกฟ้องจะเปลี่ยนฐานะเป็นจำเลย หากจำเลยต้องการต่อสู้เพื่อดำเนินคดี จำเลยจะได้รับสิทธิต่างๆ²⁰ เช่น

(1) สิทธิในการร้องขอให้ปล่อยตัวชั่วคราว การปล่อยตัวชั่วคราวการประกันตัวเป็นมาตรการทางกฎหมายที่จะปล่อยตัวผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลย เช่น คู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ เป็นต้น สักช่วงเวลาหนึ่งในระหว่างการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาโดยพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลก็แล้วแต่กรณี โดยผู้ที่มีอำนาจในการสั่งคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว ได้แก่พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาล แล้วแต่กรณี

(2) ยื่นคำให้การต่อศาล หากจำเลยมีความประสงค์จะให้การเพื่อต่อสู้คดี

(3) มีสิทธิหาทนายความและมอบอำนาจให้แก่ทนายความเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินคดี

หลังจากนั้น ศาลจะดำเนินการพิจารณาตามขั้นตอน โดยอัยการจะสืบพยานตามลำดับบัญชีระบุพยานจนกว่าศาลจะสั่งยุติการสืบพยานหลังจากการสืบพยานได้ข้อยุติว่าจำเลยกระทำความผิดจริงและไม่มีเหตุตามกฎหมายให้ยกเว้นการลงโทษ ศาลจะสั่งลงโทษจำเลยตามความผิด

¹⁹ เพิ่งอ้าง, น.23.

²⁰ เพิ่งอ้าง, น.26.

นั้นๆ แต่หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า จำเลยไม่ได้กระทำความผิด ศาลจะพิพากษายกฟ้อง โจทก์และ
 ปล่อยตัวจำเลยไป ดังนั้น กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีจะยุติธรรมลงเมื่อศาลวินิจฉัยชี้ขาดว่า
 การกระทำความผิดของจำเลยเป็นความผิดหรือไม่ โดยศาลจะอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งในศาล โดย
 เปิดเผยในวันเสร็จการพิจารณา

3. กระบวนการหลังการพิพากษาคดีและการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล เมื่อศาลได้
 พิจารณาแล้วเห็นว่า “จำเลย” ได้กระทำความผิดจริงและมีคำสั่งลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ตาม
 ฐานความผิดหลังจากนั้นจะเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติตามคำพิพากษา ซึ่งมีวิธีการลงโทษนั้นขึ้นอยู่กับ
 กับบทบัญญัติของกฎหมายในแต่ละประเทศที่ได้กำหนดไว้ การลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์
 หลักอยู่ 2 ประการ คือการแก้แค้น และการแก้ไข โดยการแก้แค้นเป็นมาตรการชดเชยที่ได้กระทำลง
 ไปเพื่อทดแทนให้สาสมกับความผิด และการแก้ไขเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและป้องกันมิให้
 กระทำความผิด สำหรับการป้องกันมิด้วยกันอยู่ 2 ระดับ คือ

1) การป้องกันทั่วไป (General prevention) คือการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อข่มขู่
 ไม่ให้บุคคลทั่วไปนำไปเป็นแบบอย่าง เป็นการยับยั้งในระดับความคิดของบุคคลที่กระทำผิดกฎหมาย

2) การป้องกันเฉพาะ (Deterrence) คือการลงโทษผู้กระทำความผิดให้เกิดความเกรงกลัว
 โทษและกลับตัวเป็นพลเมืองดี เป็นการตัดนิสัยผู้กระทำความผิดให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

2.3.3 หลักการควบคุมตรวจสอบถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมในฐานะที่เป็นกลไกในการบังคับใช้เพื่อรักษาความสงบสุขของ
 สังคม จึงจำเป็นต้องมีมาตรการบังคับที่อาจกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย ซึ่ง
 กระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงจำเป็นต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในทุกๆ ขั้นตอนของการ
 ดำเนินการเพราะความโปร่งใสที่ทุกคนสามารถมองเห็น รับรู้รับทราบขั้นตอนในการดำเนินการ
 และเหตุผล ย่อมเป็นมาตรการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบที่ดีที่สุด นอกจากนี้กระบวนการ
 ยุติธรรมที่ดีจะต้องมีระบบการดำเนินงานที่องค์กรต่างๆ ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบ
 การทำงานซึ่งกันและกัน โดยไม่มีองค์กรใดมีอำนาจผูกขาดที่จะส่งผลให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยมิ
 ชอบและการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกองค์กรต้องไม่เป็นระบบปิดที่การดำเนินการ
 ต่างๆ ทั้งในแง่ของการทำงาน การโยกย้ายแต่งตั้ง และการให้ความดีความชอบขึ้นอยู่กับ
 ทัศนคติขององค์กรนั้นๆ โดยการตรวจสอบต้องเป็นระบบที่เปิดรับการตรวจสอบ จากองค์กร
 ภายนอกและสาธารณชนด้วย ซึ่งการตรวจสอบนั้นจะต้องคำนึงถึงความอิสระที่ต้องมิให้บุคคลหรือ
 องค์กรใดจากภายนอกเข้าแทรกแซง หรือจากภายในด้วยกันเข้าครอบงำจนเกินสมควรจะทำให้ไม่

สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาได้ ด้วยความสำคัญของเรื่องนี้กระบวนการยุติธรรมที่พึงประสงค์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างคุณภาพให้เกิดระบบที่มีความโปร่งใสสามารถถูกตรวจสอบได้ในขณะเดียวกันก็ต้องมีอิสระที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้อย่างมีคุณภาพด้วย²¹ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยนั้น เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนก่อนฟ้อง คือ จะเป็นกระบวนการก่อนที่คดีจะถูกนำเสนอต่อศาล ได้แก่ กระบวนการพิจารณาชั้นตำรวจและพนักงานอัยการ จากนั้นก็เข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาจากศาล ซึ่งในขั้นนี้เริ่มตั้งแต่คดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล จนถึงการศึกษาพิพาทกษา กฎหมายให้อำนาจหน่วยงานต่างๆ ของรัฐเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ โดยในแต่ละขั้นตอนเหล่านี้ประกอบไปด้วยมาตรการต่างๆ ที่มีผลเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย

ดังนั้น ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา²²จึงต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมายและเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน แต่อย่างไรก็ดีในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะอาศัยเพียงการร่างกฎหมายให้อำนาจอย่างเดียวนั้น ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพได้ จึงต้องมีกลไกหรือมาตรการในการควบคุมการใช้อำนาจรัฐ ประกอบกับการกำหนดมาตรการหรือกลไกต่างๆ ในการตรวจสอบและถ่วงดุลโดยองค์กรภายนอก หรือองค์กรภายใน เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลหรือประชาชนมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการตรวจสอบถ่วงดุลอาจแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ²³

1) การตรวจสอบถ่วงดุลภายในองค์กร เป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่โดยลำดับการบังคับบัญชาของแต่ละองค์กร “การบังคับบัญชา” และ “การกำกับดูแล” โดยการที่การบังคับบัญชาเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ภายในองค์กรนั้น ในรูปของการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (bureaucracy) โดยให้ผู้บังคับบัญชาใช้อำนาจของตนในการตรวจสอบการกระทำของผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อเกิดกรณีที่มีการกระทำของผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ชอบด้วยกฎหมาย

²¹ ชาญชัย แสงศักดิ์, การปรับปรุงองค์กรภาครัฐ : การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์), 2540), น.14-16.

²²ชาติ ชัยเดชสุริยะ, มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 1(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2549), น.21.

²³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์ วัฒนกุลและคณะ, “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการตรวจสอบถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรม,” สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2551, น.19.

หรือชอบด้วยกฎหมายแต่ไม่เหมาะสมผู้บังคับบัญชาสามารถสั่งให้ผู้บังคับบัญชาดำเนินการได้ รวมทั้งยังมีอำนาจเพิกถอน แก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือใช้อำนาจแทนผู้บังคับบัญชาได้ ส่วนที่ควบคุมดูแลเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมในเรื่องของความชอบด้วยกฎหมาย

2) การตรวจสอบถ่วงดุลภายนอกองค์กร เป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่โดยองค์กร เพื่อให้เกิดการคานอำนาจหรือการถ่วงดุลอำนาจมิให้องค์กรใดใช้อำนาจเกินขอบเขต หรือโดยไม่ชอบ ผลของการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอกนี้จะทำให้มีผลต่อการดำเนินการต่างๆ ทางคดี²⁴ ซึ่งจะเป็นกลไกให้องค์กรผู้ใช้อำนาจระมัดระวังในการใช้อำนาจมากยิ่งขึ้น

การให้ความเคารพและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการปกครองในระบบประชาธิปไตยภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งหมายถึงการปกครองโดยกฎหมายหรือการปกครองที่มีกฎหมายเป็นใหญ่ รัฐซึ่งต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นกันจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย²⁵ และมีภารกิจที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน มิให้ถูกล่วงละเมิด โดยบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือโดยบุคคลหรือองค์กรของรัฐเอง กระบวนการยุติธรรมอันเป็นกลไกหลักในการบังคับใช้กฎหมายจึงมีหน้าที่โดยตรงในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน²⁶ และในการดำเนินภารกิจนี้ต้องมีคุณภาพจึงต้องเริ่มต้นจากการที่กระบวนการยุติธรรมต้องไม่เป็นกระบวนการที่ไปคุกคามหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเสียเอง นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ในการดำเนินภารกิจเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอาจมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการที่กระทบต่อสิทธิของหลายฝ่ายทั้งผู้ต้องหา จำเลย พยาน ผู้เสียหาย กระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงต้องสร้างหลักประกันที่เหมาะสมในการคุ้มครองสิทธิบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมิให้ถูกล่วงละเมิดโดยคำนึงถึงความสมดุลของหลักการควบคุมอาชญากรรมกับหลักนิติธรรม

²⁴ เพิ่งอ้าง, น.21.

²⁵ คณิต ณ นคร, “กระบวนการยุติธรรมกับปัญหาความโปร่งใสและระบบการตรวจสอบรัฐธรรมนูญใหม่,” บทบัญญัติ, เล่ม54, ตอน4, น.57 (ธันวาคม 2541).

²⁶ คณิต ณ นคร, อ้างแล้วเชิงอรรถที่, น.24.

2.4 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ

ทุกๆ คนในทุกๆ สังคมต่างต้องการให้รัฐกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานให้แก่ตนเอง เพื่อที่จะได้ทราบขอบเขตการใช้อำนาจรัฐว่ามี การก้าวล่วงเข้ามาในขอบเขตสิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของตนเพียงใด ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการให้สิ่งนี้แก่ประชาชน โดยเฉพาะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เป็นกระบวนการทางกฎหมายที่มีจุดมุ่งหมายในการรักษา ความสงบเรียบร้อยของสังคม จึงได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการในการนำตัวผู้กระทำความผิดทางอาญามา ลงโทษ แต่ในขณะเดียวกันนั้นก็มิมีบทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดอำนาจรัฐเพื่อการคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรม ทั้งยัง เป็นกระบวนการที่จะต้องปกครองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการตกเป็น ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยพื้นฐานแล้วบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับ และการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมไปถึงการค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายจะกระทำ มิได้เว้นแต่มีเหตุตามที่กำหนดโดยกฎหมายบัญญัติ ในการดำเนินคดีทางอาญานั้น รัฐยังมีความจำเป็นต้องใช้ มาตรการควบคุมตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดี และเพื่อรักษาความสงบ เรียบร้อยของสังคม แต่เนื่องจากการควบคุมตัวบุคคลเป็นมาตรการบังคับที่มีผลกระทบต่อการดำเนิน ชีวิตตามปกติของบุคคลอย่างร้ายแรง เพราะเป็นการลดรอนสิทธิและเสรีภาพทางร่างกายในการ เคลื่อนย้ายที่ทางอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ดังนั้น การจะใช้มาตรการบังคับดังกล่าวจึงต้องมี ความชัดเจนแน่นอนและมีเหตุอันสมควรภายในขอบเขตจำกัด และตามความจำเป็นที่กฎหมายบัญญัติไว้ เท่านั้น อำนาจในการควบคุมตัวผู้ต้องหา เป็นกรณีที่รัฐสามารถใช้อำนาจหน่วงเหนี่ยวผู้ต้องหาว่า ได้ กระทำความผิดอาญาไว้ โดยการจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนที่ของผู้ต้องหาโดยให้ตกอยู่ในความควบคุม ของเจ้าพนักงาน หรือได้จำกัดที่อยู่ โดยให้อยู่ในสถานที่ที่กำหนดไว้ในช่วงเวลาที่จะใช้ในการพิสูจน์ ว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการควบคุมหรือขังผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาในบางกรณีจะมีความจำเป็นซึ่งมีอาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งนี้เพื่อประโยชน์บางประการในการดำเนินคดีอาญาก็ตาม แต่ ระยะเวลาในการควบคุมหรือขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในระหว่างพิจารณานั้นต้องพอเหมาะพอควรเป็นที่ ยอมรับกันของนานาอารยประเทศว่าหากกำหนดให้ระยะเวลาควบคุมหรือผู้ต้องหาว่ากระทำความผิด อาญายาวนานเกินไปอาจเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมกระทำการอันมิชอบต่างๆต่อ ผู้ต้องหาได้มากขึ้น ดังนั้นหลักการในการจำกัดระยะเวลาควบคุมหรือขังผู้ต้องหาในระหว่างพิจารณาจึง

จำเป็นต้องมีขึ้นให้สอดคล้องสมดุลกับประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานของเจ้าพนักงาน ถ้าความจำเป็นดังกล่าวไม่มีหรือหมดไปแล้วก็ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาดังกล่าวไปในทันที

2.4.1 หลักความจำเป็นในการเอาตัวผู้ต้องสงสัยไว้ในอำนาจรัฐ

โดยรัฐมีเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่จะพิทักษ์รักษาประโยชน์ของมหาชน ซึ่งอยู่เหนือประโยชน์ของปัจเจกชน²⁷ (The Supremacy of Public interest) แม้ว่ากระบวนการควบคุมตัวผู้ต้องหาของรัฐจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพทางร่างกายของบุคคล หรือส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงสังคม ตลอดจนถึงด้านเศรษฐกิจของผู้ถูกควบคุมก็ตาม แต่ทั้งนี้มาตรการควบคุมของรัฐนั้นจะต้องกระทำไปในทางที่จำเป็นและอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายที่บัญญัติไว้เท่านั้น “โดยต้องคำนึงถึงเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักการที่ว่า บุคคลทุกคนย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนว่าเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้ จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด” หลักนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจซึ่งไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย และยังเป็นกฎหมายที่ได้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอีกด้วย²⁸ ในการดำเนินคดีอาญาอาจต้องมีการสอบปากคำผู้ต้องหา²⁹ ในการฟ้องต้องมีผู้ต้องหาศาล³⁰ ในการดำเนินคดีในศาลต้องกระทำต่อหน้าจำเลย³¹ จึงทำให้รัฐมีความจำเป็นที่ต้องเอาตัวบุคคลนั้นไว้ในอำนาจรัฐ โดยการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐมิใช่เพื่อให้สะดวกแก่การปฏิบัติหน้าที่ แต่เป็นการเอาตัวไว้ก็เพราะความจำเป็น ดังนั้นการกระทำของรัฐในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลโดยเฉพาะการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐสามารถกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้มีเหตุจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น มาตรการบังคับทางกฎหมายในเรื่องของการจับ การควบคุม หรือการขังผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถือเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เอาตัวผู้ถูกดำเนินคดีอาญามาไว้ในอำนาจรัฐ โดยจะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นว่า หากไม่เอาตัวบุคคลนั้นมาในระหว่างการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานหรือการพิจารณาของศาลแล้ว การดำเนินคดีอาญาของเจ้า

²⁷ ชคริต บุญเพิ่ม, “การเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐ : ศึกษากรณีการจับ,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554), น.14.

²⁸ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, สิทธิผู้ต้องหาในประเทศไทยสิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548), น.14.

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

พนักงานหรือการพิจารณาตัดสินของศาลนั้นไม่สามารถที่จะกระทำต่อไปได้ และเหตุที่จะออกหมายจับกับเหตุที่จะควบคุมหรือขังนั้นต้องเป็นเหตุเดียวกัน เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการลงโทษด้วยกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นจึงเป็นการสอดคล้องกับหลักความคิดตามข้อสันนิษฐานในคดีอาญาที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยต้องมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการจับ การควบคุมหรือการขังผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญา เป็นไปเพื่อจุดหมายดังต่อไปนี้³²

จากหลังดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่ถูกควบคุมหรือขังอยู่จะต้องถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าเขาได้กระทำความผิด การกระทำใดๆของรัฐที่จะเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของบุคคลเหมือนว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิดแล้วจะกระทำมิได้ เพราะถือว่าบุคคลดังกล่าวยังมีได้เป็นผู้กระทำผิดในเมื่อรัฐรับรู้สิทธิดังกล่าวของผู้ต้องหาว่ากระทำผิดอาญาแล้ว รัฐก็ต้องยอมรับด้วยว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงสิทธิเหมือนกับคนปกติทั่วไป ซึ่งจะต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากนักโทษที่ศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้ว³³

2.4.1.1 เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย

เนื่องจากรัฐมีความจำเป็นที่ต้องใช้มาตรการบังคับทางกฎหมาย มีการจับ การควบคุม หรือมีการขังผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญาไว้ก่อน เพื่อจะสอบปากคำผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ถ้าหากไม่มีการสอบปากคำแล้ว การฟ้องผู้ถูกดำเนินคดีอาญาต่อศาลไม่สามารถกระทำได้ ซึ่งมีความจำเป็นที่มีจุดมุ่งหมายไปที่การสอบสวนในคดีอาญา โดยเจ้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้พิจารณาว่า หากไม่มีการควบคุมหรือไม่มีการขัง การสอบสวนผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะดำเนินไม่ได้ แต่การควบคุมหรือการขังก็ไม่สามารถที่จะกระทำได้ทุกกรณี สามารถที่จะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่มีความจำเป็นและภายในขอบเขตที่ได้จำกัดไว้ เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย

2.4.1.2 เพื่อเป็นหลักประกันการมีตัวผู้ต้องสงสัย

การที่พนักงานอัยการจะฟ้องร้องผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ตกเป็นผู้ต้องหาต่อศาลนั้น ถ้าผู้ต้องหาไม่อยู่ในอำนาจศาลพนักงานอัยการจะต้องนำตัวผู้ต้องหาไปศาลพร้อมฟ้องแม้จะเป็นชั้นได้สวนมูลฟ้องก็ตามกรณีจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจับ ต้องมีการควบคุม หรือขังเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ต้องหาหลบหนี ไม่เช่นนั้นแล้วพนักงานอัยการจะฟ้องก็ไม่สามารถกระทำได้เพราะผู้ต้องหาไม่มีตัวอยู่ ส่วนใน

³² ธานท์ มิ่งทองคำ, *อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 20*, น.15.

³³ ณรงค์ ใจหารและคณะ, “โคตรงการวิจัยเรื่องสิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา,” รายงานโครงการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540), น.14.

กรณีที่มีการฟ้องร้องคดีต่อศาลและผู้ถูกดำเนินคดีอาญาตกเป็นจำเลยในคดีอาญาแล้ว มีหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า การพิจารณาและการสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ดังนั้น การที่จะส่งตัวผู้ต้องหาพร้อมกับการฟ้อง หรือการพิจารณาและการสืบพยานต้องกระทำต่อหน้าจำเลยที่ดี เป็นเหตุจำเป็นของการมีตัวของผู้ต้องหาในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ ซึ่งหากจำเลยไม่มาจะทำให้การพิจารณาคดีไม่สามารถดำเนินต่อไปได้

2.4.1.3 เพื่อป้องกันไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีก

บุคคลใดที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหากพฤติกรรมและมีความน่าจะเป็นที่ผู้ถูกกล่าวหา นั้นน่าจะมีพฤติกรรมชั่ว จิตใจโหดร้าย ซึ่งเป็นอันตรายต่อสังคม โดยถ้าหากการจับ การควบคุม หรือการขัง ในระหว่างที่มีการดำเนินคดีก็เป็นการตัดโอกาสไม่ให้ผู้ถูกกล่าวหาหนีไปได้ไปกระทำความผิดซ้ำอีก แต่อย่างไรก็ตามการจับ ควบคุมหรือการขังในระหว่างคดีเป็นเรื่องของข้อยกเว้น ตามหลักแล้วเจ้าพนักงานหรือศาลต้องไม่ควบคุมตัวบุคคลให้เขาต้องถูกจำกัดเสรีภาพ ซึ่งจะควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ได้แค่ ในกรณีที่ทำเป็นเท่านั้น เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากที่จะเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจ หน้าที่ของรัฐในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมแล้ว ยังเป็นกฎหมายที่ให้ควมคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลด้วย แต่ถ้าเจ้าพนักงานเชื่อได้ว่าหากปล่อยตัวผู้ที่ถูกกล่าวหาไปจะไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก เจ้าพนักงานก็ต้องปล่อยตัวไป

2.4.1.4 เพื่อป้องกันไม่ให้ทำลายพยานหลักฐานหรือไปข่มขู่พยาน

เนื่องจากผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาต้องการที่จะหลีกเลี่ยงการถูกจับกุม การควบคุมตัว การถูกขังหรือการลงโทษ ก็จะพยายามทำให้ตัวเองหลุดพ้นจากการถูกกล่าวหาและการถูกจับกุม การควบคุมตัว การถูกขังหรือการถูกลงโทษ ดังนั้นหากปล่อยให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาหนี อิสระในระหว่างที่มีการพิจารณาคดีก็อาจทำให้บุคคลนั้นไปทำลายพยานหลักฐาน หรือออกไปข่มขู่พยาน เพื่อทำให้เสียหายแก่รูปคดี หรืออาจทำให้ไม่มีพยานหลักฐานมาเอาผิดแก่ผู้ที่ถูกกล่าวหาได้ ซึ่งเป็นเหตุทำให้คดีของรัฐนั้นเสียหาย

2.4.1.5 เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ที่ถูกกล่าวหา

ความจำเป็นในเรื่องของการจับ ควบคุมหรือขังก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญานั้นหลบหนีจากการลงโทษ ซึ่งถ้าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริงและโทษที่จะได้รับเป็นไปในอัตราที่สูง ผู้ที่ถูกกล่าวหาอาญาจะหลบหนีไปเพราะเกรงว่าจะถูกลงโทษ ซึ่งดังนั้นแล้วแน่ชัดว่าไม่สามารถที่จะปล่อยตัวผู้ถูกจับควบคุมหรือการขังได้ ก็ไม่ควรที่จะปล่อยประกอบกับ

หลักของกฎหมายอาญายอมรับให้มีอายุความในการลงโทษ³⁴ จึงทำให้เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญาจะเลือกเอาเป็นเหตุในการหลบหนีเพื่อให้พ้นอายุความการลงโทษในความคิดนั้น ซึ่งทำให้คดีนั้นเสียหาย

เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นของรัฐในการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่ารัฐมีเจตนารมณ์และมีวัตถุประสงค์ที่จะพิทักษ์รักษาประโยชน์ของมหาชน³⁵ ซึ่งอยู่เหนือประโยชน์ปัจเจกชน แม้ว่ากระบวนการควบคุมตัวผู้ต้องหาของรัฐจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพทางร่างกายของบุคคล หรือส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงสังคมตลอดจนถึงทางด้านเศรษฐกิจของผู้ที่ถูกควบคุมก็ตาม แต่ทั้งนี้ในมาตรการควบคุมของรัฐนั้นจะกระทำได้แต่เพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น³⁶ โดยต้องคำนึงถึงเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามหลักการที่ว่า บุคคลทุกคนย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนว่าเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ จนกว่าศาลจะได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิด หลักดังกล่าวนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้บังคับใช้กฎหมายได้ใช้มาตรการควบคุมตัวบุคคลได้อย่างตามอำเภอใจ แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่ต้องมีการควบคุมตัวบุคคลไว้ในอำนาจของรัฐก็ต้องยึดหลักแห่งความจำเป็นเพื่อดำเนินคดีอาญา

2.4.2 จุดมุ่งหมายหลักการของการควบคุมตัวระหว่างคดี

จุดมุ่งหมายของการควบคุมตัวระหว่างคดีประการหลักก็คือ เพื่อให้การสอบสวนเป็นไปโดยเรียบร้อย และเพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย ส่วนจุดมุ่งหมายเพื่อการบังคับโทษนั้นเป็นเพียงจุดมุ่งหมายรอง เพราะกรณีอาจไม่มีการบังคับโทษในคดีนั้นเลยก็เป็นได้ถึงแม้ว่าศาลจะได้พิพากษาว่าจำเลยได้กระทำความผิดเป็นต้นว่า ศาลอาจพิพากษาให้รอการกำหนดโทษหรือการลงโทษจำเลยไว้ ซึ่งการควบคุมตัวระหว่างคดีเป็นเรื่องของข้อยกเว้น กล่าวคือ โดยหลักแล้วเจ้าพนักงานและศาลต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปเสมอ จะควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ได้เฉพาะกรณีที่จำเป็นเท่านั้น เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากจะเป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยแล้ว ยังเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลด้วย ดังนั้นการกระทำของรัฐที่เป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอาตัวบุคคลไว้ในอำนาจรัฐจะกระทำได้ต่อเมื่อกรณีที่มีความจำเป็นที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น เหตุนี้การออกกฎหมายในการจับ

³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 98

³⁵ ธรรมนูญรัฐ ธนกิจนรินทร์, “การควบคุมผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด,” (วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชานิติศาสตร์, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555), น.10.

³⁶ สมบัติ ดาวแจ้ง, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 13*, หน้า 20.

ผู้ต้องหาที่ดี การควบคุมตัวผู้ต้องหาที่ดี ตามปกติต้องพิจารณาว่าเป็นกรณีที่น่าเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือไม่ด้วย หากกรณีคดีมีมูลว่าการกระทำของผู้กระทำความผิดและมีเหตุอื่นที่จำเป็นและสมควร เช่นผู้ต้องหาจะก่ออันตรายโดยไปกระทำความผิดซ้ำแล้ว กรณีจึงจะมีความจำเป็นจะต้องออกหมายจับหรือจับ ควบคุมหรือขังผู้ต้องหาเพื่อดำเนินคดีต่อไป³⁷

โดยสรุปแล้ว การควบคุมตัวระหว่างคดีนั้นจะกระทำต่อเมื่อจำเป็นเพื่อให้การดำเนินคดีอาญานั้นสามารถกระทำได้อย่างเรียบร้อยตามหลักการของความจำเป็นในการควบคุมตัว 3 ประการข้างต้นที่ได้อธิบายไว้แล้ว ถ้าการควบคุมตัวระหว่างคดีมิได้กระทำไปตามหลักการจำเป็นข้างต้นนั้น การควบคุมหรือขังย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนั้นการควบคุมตัวระหว่างคดีดังกล่าวยังต้องพิจารณาถึงความจำเป็นในการเอาตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ในอำนาจรัฐ รัฐจะควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้เพื่อความสะดวกในการดำเนินคดี โดยไม่นึกถึงเหตุจำเป็นไม่ได้ เนื่องจากจะทำให้ประชาชนได้รับผลเสียมากเกินไปและยังเป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญอีกด้วย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการควบคุมตัวระหว่างคดีนั้นแท้จริงแล้วเป็นข้อยกเว้นที่กฎหมายให้อำนาจรัฐในการเอาตัวผู้ถูกกล่าวหาไว้ซึ่งถ้าผู้ถูกกล่าวหาไม่มีเหตุอันควรสงสัย รัฐก็ไม่มีอำนาจที่จะควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาจะต้องปล่อยตัวผู้ถูกกล่าวหาไปเสมอ³⁸

2.5 หลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของเจ้าพนักงานตำรวจ

ตำรวจเป็นหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้น ที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด มีบทบาทสำคัญรับผิดชอบต่อความสุขของประชาชน และความมั่นคงปลอดภัยของประเทศไทย ทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ จำเป็นที่จะต้องยึดมั่นอยู่บนความซื่อสัตย์สุจริต และความคุ้มครองความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอทั่วถึง โดยการใช้อำนาจปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องมีหลักความสอดคล้องแห่งการคุ้มครองพิทักษ์ สิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน กับการรักษาความสงบเรียบร้อย ในฐานะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้รักษากฎหมาย ตามอุดมการณ์ปกครองในระบอบประชาธิปไตย มิใช่ตำรวจเป็นผู้ละเมิดกฎหมายหรือสร้างความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่าความสงบสันติสุขเที่ยงธรรมของชนในชาติจะบังเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้อง

³⁷ เพิ่งอ้าง, น.12.

³⁸ วิทยาลัยข้าราชการศาลยุติธรรมสถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมสำนักงานศาลยุติธรรม, “การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาศึกษารณคดีศาลชั้นต้นมีคำพิพากษายกฟ้องและมีคำสั่งให้ขังจำเลยไว้ในระหว่างอุทธรณ์,”(ม.ป.พ,ม.พ.พ), น.18.

ชอบธรรม สมเหตุสมผล มีน้ำใจเป็นกลางของเจ้าพนักงานตำรวจ แต่ในขณะเดียวกันความอยู่ในระเบียบวินัย ซึ่งความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างเจ้าพนักงานตำรวจกับประชาชนมีในกรณีดังต่อไปนี้คือ³⁹

กรณีที่ 1 การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมริเริ่มโดยตำรวจ โดยอาชญากรรมประเภทที่ตำรวจเป็นผู้ริเริ่มการป้องกันปราบปรามโดยตรง ได้แก่อาชญากรรมทรงอิทธิพลต่างๆ เช่น การลักลอบเล่นการพนัน การจำหน่ายยาเสพติดให้โทษ การลักลอบค้าของเถื่อน และแหล่งค้าของโจรหรือสถานอบายมุข อันเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสงบเรียบร้อย และความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ทั้งความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีความสำคัญประกอบด้วย

กรณีที่ 2 การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมริเริ่มโดยการแจ้งความ ได้แก่ประชาชนหรือผู้เสียหายจากอาชญากรรมที่แท้จริง หรือผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้ได้รับความเสียหายที่แท้จริงนั้นๆ เป็นผู้แจ้งความหรือผู้ร้องทุกข์ต่อตำรวจ เพื่อให้ตำรวจดำเนินการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม อันเป็นผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อย และผาสุกของสังคม มาตรการสำคัญในการปราบปรามอาชญากรรมที่มีความรุนแรง ขึ้นอยู่กับการจกกำลังตำรวจ สายตรวจท้องที่พอเพียงเหมาะสม การเร่งรัดติดตามจับกุมผู้กระทำความผิดได้โดยรวดเร็ว การสืบสวน สอบสวนดำเนินคดีด้วยความถูกต้องเที่ยงธรรม

กรณีที่ 3 การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมริเริ่มโดยเหตุผลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม การปฏิบัติภารกิจของตำรวจในกรณีนี้ เป็นการควบคุมปกป้องคุ้มครองกันตัดโอกาสช่องทาง มิให้บุคคลที่มีแนวโน้มหรือพฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม ได้ไปกระทำความผิด หรือก่อความสงบสุข และประพฤติดัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบแบบแผน และศีลธรรมอันดีงามของชุมชน นับเป็นภารกิจที่ยุ่งยาก จำเป็นต้องใช้ความอดทนหนักแน่น และตำรวจผู้ปฏิบัติหน้าที่จะต้องได้รับการฝึกฝน

กรณีที่ 4 การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมริเริ่มโดยประชาชนร้องขอความช่วยเหลือจากตำรวจ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจในกรณีนี้ นับเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่อำนวยความสะดวก และความผาสุกปลอดภัยแก่ประชาชนอย่างแท้จริง โดยประชาชนผู้เดือดร้อนจะเป็นผู้ร้องขอความช่วยเหลือจากตำรวจ ให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ภัย หรือเป็นคนกลางตัวแทนไกล่เกลี่ยกรณีข้อพิพาทส่วนบุคคล หรือข้อขัดแย้งในสังคม อันเป็นประจักษ์พยานแสดงให้เห็นว่าตำรวจเป็นสัญลักษณ์แห่งการรักษาความสุขของประชาชนที่จำเป็นอย่างยิ่ง

³⁹ ประเสริฐ เมฆมณี, ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิศการพิมพ์, 2523) น. 143-147.

การบริหารงานของเจ้าพนักงานตำรวจในฐานะที่เป็นองค์กรเบื้องต้นแห่งกระบวนการยุติธรรม มีบทบาทความรับผิดชอบพื้นฐานที่จะเสริมสร้างความถูกต้องชอบธรรมในสังคม และเป็นที่ยังอันใกล้ชิดของประชาชนมากที่สุด การปฏิบัติภารกิจของตำรวจ จำเป็นจะต้องมีมโนสำนึกรับผิดชอบต่ออุดมการณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ได้ยึดถือด้วยบทกฎหมายเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้ง การตระหนักถึงการใช้สิทธิเสรีภาพ

พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ เจ้าพนักงานที่กฎหมายได้ให้อำนาจและหน้าที่ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน⁴⁰ โดยอำนาจหน้าที่ตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีกำหนดให้มีหน้าที่ต่างๆ ไปคือ⁴¹

1. รักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน
2. รักษากฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่การกระทำความผิดในทางอาญา
3. บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน
4. ดูแลรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ

โดยเหตุที่ตำรวจต้องมีหน้าที่ในด้านรักษาความสงบ ความเรียบร้อยในสังคม รักษากฎหมายคอยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนอันเป็นงานสำคัญ จึงทำให้ตำรวจมีภาระความรับผิดชอบต่อปฏิบัติหน้าที่กับประชาชนและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และหน้าที่ของตำรวจที่ประชาชนต้องการมากที่สุดคือ หน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งอีกทั้งตำรวจนั้นเป็นหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้นที่มีความใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด มีบทบาทสำคัญซึ่งต้องรับผิดชอบต่อความสุข ความสงบ ความปลอดภัยของประชาชนและประเทศชาติ ในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจมีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้โดยอิสระและจะมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันตลอด ก็คือความสัมพันธ์ในการบังคับใช้กฎหมาย โดยรวมทั้งในการควบคุมอาชญากรรม กับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจึงจำเป็นที่จะต้องยึดมั่นอยู่บนความซื่อสัตย์สุจริตและการคุ้มครองความเป็นธรรมให้แก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

2.5.1 ที่มาของการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจ

เจ้าพนักงานตำรวจคือผู้ที่กฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและประเทศชาติ เจ้าพนักงานจะต้องคอยตรวจตราดูแลไม่ให้มีสิ่งใดมาทำลายความ

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (16).

⁴¹ วศินี วงศ์นิติ, “อำนาจสืบสวนคดีอาญาของเจ้าพนักงาน : ศึกษามาตรการในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2550), น.1.

สงบเรียบร้อยของประชาชน การที่กฎหมายบัญญัติให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจ และหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน อำนาจหน้าที่ของตำรวจจึงมีขอบเขตที่ กว้างขวาง มิได้มีการจำกัดอยู่แต่เฉพาะการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและการกระทำความผิดเท่านั้น แต่ก็ยังมีหน้าที่อื่นๆอีก เช่น หน้าที่ในการป้องกันประเทศจากการรุกรานจากภายนอก หน้าที่ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ หน้าที่ในการควบคุมประชาชนให้อยู่ในกฎ ระเบียบ ตามกฎหมาย เป็นต้น และยังมีหน้าที่ในการบริการประชาชนแต่ก็มีได้มุ่งหมายแต่เฉพาะในงานด้าน จราจร การดับเพลิง หรือเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังมี มุ่งหมายให้ช่วยเหลือประชาชนในเรื่องอื่นๆด้วย เช่น ช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย คนแก่ เด็ก และผู้หญิง ที่อาจ อยู่ในลักษณะที่เสี่ยงภัย ล่อล่ยมอันอาจเกิดอันตรายและการช่วยนั้น ไม่เป็นการขัดต่อระเบียบแบบ แผนหรือราชการในหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ หากมีพฤติการณ์ใด⁴² ซึ่งจะทำให้เกิดความ กระทบกระเทือนถึงความเป็นปกติสุขของประชาชนแล้วตำรวจจะต้องเข้าป้องกัน แก้ไขให้ความ ช่วยเหลือ เพื่อบรรเทาหรือยุติความร้ายแรงลง

2.5.2 อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือตำรวจทางคดี (Police Judiciaire)

การใช้อำนาจของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนั้นอาจเป็นได้ทั้ง “ตำรวจทางคดี” และ “ตำรวจทางปกครอง” ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจอันเกิดจากการใช้อำนาจที่เป็น การกระทบสิทธิของประชาชน จึงต้องทราบก่อนว่าเจ้าพนักงานได้ปฏิบัติไปในฐานะใด ทั้งนี้เพื่อ ประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างถูกต้อง ซึ่งการที่เจ้าพนักงานตำรวจจะ รักษากฎหมายเพื่อความสงบสุขของสังคมและประชาชนให้ปลอดภัยจากการตกเป็นเหยื่อของ อาชญากรรมแล้ว การป้องกันอาชญากรรมจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ทั้งยังเป็นการประหยัดทรัพยากรที่จะ ลงทุนในการปราบปรามอาชญากรรมอีกด้วย เป็นการสอดคล้องกับหลักการทั่วไปว่า “การป้องกันย่อม ดีกว่าการแก้ไข” ในฐานะที่เจ้าพนักงานตำรวจเป็นหน่วยงานทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ปฏิบัติ หน้าที่ป้องกันปราบปรามอาชญากรรม เพื่อเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อำนาจหน้าที่ ของเจ้าพนักงานตำรวจในกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มี บทบัญญัติถึงอำนาจหน้าที่ของตำรวจอยู่หลายประการ ได้แก่

1. ในฐานะที่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่รักษาความสงบ เรียบร้อยของประชาชน⁴³ ย่อมมีอำนาจในการสืบสวนคดีอาญาได้ทั่วราชอาณาจักร

⁴² เพิ่งอ้าง, น.27

⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(16).

2. ในฐานะที่เป็นพนักงานสอบสวน ย่อมมีอำนาจทำการสอบสวนคดีอาญาได้ภายในเขตอำนาจของตนตามที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการกำหนดหน่วยงานเขตอำนาจการรับผิดชอบและเขตพื้นที่การปกครองของหน่วยราชการในสำนักงานตำรวจ

3. มีอำนาจจับกุมบุคคลผู้กระทำความผิดอาญาทั้งในกรณีที่มีหมายจับและไม่มีหมายจับ รวมถึงการค้นตัวบุคคลในสาธารณสถาน

4. มีอำนาจควบคุมผู้ถูกจับไว้ได้ตามกำหนดเวลาที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย⁴⁴

5. มีอำนาจในการค้นเคหสถาน ที่อยู่อาศัย และสำนักงานของบุคคลอันเป็นที่รโหฐานได้ตามที่กำหนดไว้⁴⁵

ดังนั้นเมื่อใช้พิจารณาถึงอำนาจของตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะเห็นได้ว่ามีความมุ่งหมายในเรื่องของการรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่สังคม โดยเด่นชัดอันเป็นการรับรองว่าเจ้าพนักงานตำรวจ เป็นผู้รักษากฎหมายที่มีโทษทางอาญาทั้งหมดมิให้มีผู้ใดมาละเมิด หากมีการกระทำความผิดกฎหมายอาญาขึ้นเป็นหน้าที่ของตำรวจที่จะเข้ามาดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินการสอบสวน ส่งฟ้องดำเนินคดีตามกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาต่อไป

การใช้อำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจในทางคดีนี้ เป็นกิจกรรมของรัฐอีกประเภทหนึ่งใน “การปราบปราม” หรือเป็นการดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือคำสั่งขององค์กรหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจจึงจำเป็นต้องกระทำเพื่อประสิทธิผลของการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ในการหาพยานหลักฐาน ข้อมูลการกระทำความผิด การค้นหาความจริง ตลอดจนข้อเท็จจริงต่างๆ เป็นการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการสืบสวน สอบสวนในฐานะตำรวจทางคดีโดยปกติการเริ่มปฏิบัติงานแม้จะเป็นการกระทำในขั้นเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การสืบสวนก็จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับแก่บุคคลทั่วไป การใช้อำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจในการค้นหาความจริง ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ทั้งอำนาจเกี่ยวกับการสืบสวนควรมี “เหตุอันควร” อันนำมาซึ่งการสืบสวนที่มีประสิทธิภาพ ตามกฎหมายได้กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจหน้าที่ในการ

⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87.

⁴⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 91- 105.

สืบสวนคดีอาญา ดังนั้น การสืบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีขั้นตอนหลักเกณฑ์และวิธีการเหมาะสม

“เหตุอันควร” (Probable Cause) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้จำกัดความของคำว่า “เหตุอันควร” ไว้แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับการค้นในที่สาธารณะสถาน มาตรา 93 เป็นกรให้อำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้น โคนไม่ต้องมีหมายค้นในเมื่อมีเหตุอันควรสงสัย ดังต่อไปนี้⁴⁶

1. มีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นมีสิ่งของในความครอบครองเพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือ

2. มีเหตุอันควรสงสัยว่าสิ่งของที่อยู่ในความครอบครองนั้นได้มาจากการกระทำความผิด หรือ

3. มีเหตุอันควรสงสัยว่า สิ่งของที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลนั้นมีไว้เป็นความผิด การค้นบุคคลในที่สาธารณะสถาน มิใช่ในทางปฏิบัติมากเนื่องจากปัจจุบันทุกเวลาและสถานที่อาจมีอาชญากรรมประเภทต่างๆเกิดขึ้นได้ การตรวจท้องที่ของเจ้าพนักงานตำรวจจึงไม่ใช่เพียงแต่การตรวจไปตามสถานที่ต่างๆ เพียงอย่างเดียว เมื่อประสบเหตุจึงเข้าระงับเหตุหรือทำการปราบปราม เข้าจับกุม การตรวจค้นนอกจากจะเป็นการตรวจค้นเพื่อหาพยานหลักฐานในคดีแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การตรวจค้นในที่สาธารณะสถานพนักงานตำรวจจะทำการตรวจค้นทุกคนที่เดินไปมา โดยไม่มีเหตุอันควรสงสัยไม่ได้เพราะประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการที่จะสัญจรไปมา ดังนั้นแล้ว การตรวจและการค้นของเจ้าพนักงานตำรวจต้องมี “เหตุอันควรสงสัย” ว่าบุคคลนั้นกำลังจะกระทำความผิด หรือกระทำความผิดมาแล้วซึ่งการตรวจการค้นก็จะเป็นวิธีการสืบสวนคดีอาญาที่มีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำว่า “เหตุแห่งความสงสัย” มีความคลุมเครือและเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานตีความหมายกันเอง โดยไม่มีกฎเกณฑ์มาตรฐานใดที่ได้สร้างบรรทัดฐานเป็นหลักที่ทำให้เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการสืบสวนสามารถทราบและเข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ อันมีผลต่อหลักประกันแก่ประชาชนในอันที่จะถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพโดยไม่ชอบ⁴⁷ หลักการของ

⁴⁶ วคินี วงศ์นิติ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 46*, น.40 - น.42

⁴⁷ คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขานิติศาสตร์ สำนักสภาวิจัยแห่งชาติ, “การสืบสวนสอบสวนก่อนการจับกุม,” ในการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2, จัดโดยสำนักงานวิจัยแห่งชาติที่ศูนย์การประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร, วันที่ 27-28 กันยายน 2544, น.203.

“เหตุอันควร” ถือเป็นหลักสำคัญที่จะนำมาพิจารณาว่าการสืบสวนของเจ้าพนักงานไต่กระทำให้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แม้การสืบสวนจะได้กระทำเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน แต่การที่เจ้าพนักงานของรัฐจะดำเนินการจึงต้องพิจารณาว่ามีเหตุที่จะเข้าไปแทรกแซงหรือล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนหรือไม่

2.6 หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคล

สิทธิและเสรีภาพของแต่ละคนนั้นเป็นเรื่องของความชอบธรรมที่พึงมีในสังคม ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของวัฒนธรรมหรือสังคม⁴⁸ ซึ่งในแต่ละประเทศส่วนใหญ่ได้ถือว่าการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตามลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ได้ยอมรับว่าว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) แม้ว่าจะมีลักษณะที่เป็น “นามธรรม” (Abstract) อยู่มากก็ตามแต่ก็สามารถที่จะมีการแปรเปลี่ยนได้เป็น “รูปธรรม” ได้ในรูปของความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะกำหนดวิถีของตนได้ด้วยตนเอง หลักการในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้มีมานานแล้ว ซึ่งได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่สืบเนื่องกันมาแต่ความคิดดังกล่าวมีแนวความคิดไปทางจำกัดอำนาจของกษัตริย์ หรือผู้มีอำนาจปกครองซึ่งเห็นกันว่ามีมากเกินไป ดังนั้น สิทธิของบุคคลจึงเป็นเพียงคำที่ใช้อ้างเพื่อต่อสู้กับความยุติธรรมจากกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจปกครอง ต่อมาแนวคิดในการรับรองสิทธิของบุคคลได้ถูกถ่ายทอดไปยังทุกๆคน จึงทำให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่มีการต่อต้านและมีการจำกัดอำนาจกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจปกครองโดยการปฏิวัติหรือการประกาศอิสรภาพ ซึ่งในแต่ละครั้งก็จะมีการจัดทำเอกสารรับรองสิทธิของบุคคลให้เป็นที่ชัดเจน แน่นนอน จึงถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสิทธิมนุษยชน (human Rights)⁴⁹ หมายถึง สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งเป็นการปกป้อง “ปัจเจกบุคคล” (Individual) หรือกลุ่มบุคคล (Group) จากการกระทำที่เป็นการต้องห้ามของสมาชิกอื่นหรือรัฐ โดยกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจารีตประเพณีระหว่างประเทศ สิทธิมนุษยชน คือสิทธิที่จะครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดีในสังคมที่ดี โดยมีหลักการที่สำคัญอันได้แก่ สิทธิใน

⁴⁸ ซาดิ ซัยเดชสุริยะ, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 27*, น.16.

⁴⁹ อุดม รัฐอมฤต, นพนิติ สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, “การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540,” (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2544) น. 40.

ชีวิต สิทธิในการยอมรับนับถือ และสิทธิในการดำเนินชีวิต ดังนั้น สิทธิของมนุษย์ทุกคนไม่ใช่เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะแต่เป็นส่วนสำคัญแห่งชีวิตของมนุษย์ที่แท้จริงซึ่งจะไม่มีผู้ใดมาแย่งชิง ยับยั้งหรือมาพรากเอาไปได้ และกฎหมายของรัฐเองก็ไม่สามารถที่จะทำลายได้ มนุษย์จึงต้องคุ้มครองป้องกันมิให้ใครมาละเมิดได้ ด้วยเหตุนี้ประชาคมโลกจึงมีความเห็นร่วมกันที่จะมีพันธะในการป้องกัน ปกป้องดูแลรักษาสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพลเมือง

ดังนั้นมนุษย์ทุกคนย่อมมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายแม้บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่กระทำความผิดทางอาญา การจับกุม การขัง รวมถึงการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาจะต้องคำนึงถึงหลักการเหล่านี้ ก็จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดและต้องมีการปฏิบัติที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการคุ้มครองให้รวมไปถึงการคุ้มครองระหว่างที่มีการพิจารณาคดี เช่นสิทธิความเท่าเทียมกันที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นอิสระไม่ลำเอียง โดยต้องอยู่บนข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์

สิทธิเสรีภาพของบุคคลในการจับและการควบคุมตามกฎหมาย รัฐที่เป็นการปกครองในรูปแบบที่เป็นประชาธิปไตยและปกครองโดยใช้กฎหมาย ซึ่งเรียกว่า นิติรัฐ ซึ่งถือว่าผู้ปกครองที่แท้จริงนั้นคือนักกฎหมาย โดยถือว่ากฎหมายเป็นใหญ่อันไม่ใช่มนุษย์เป็นใหญ่ ได้อยู่ภายใต้ความคิดของลัทธิปัจเจกชนนิยม อันคำนึงถึงมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ติดตัวมาตั้งแต่เกิด สามารถที่จะกำหนดชะตากรรม เลือกลงทางเดิน หรือมีชีวิตได้ของตนเองอย่างเสรี ไม่ถูกบังคับข่มขู่จากบุคคลใด หรือมีอำนาจใดของรัฐเข้ามาแทรกแซงวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ตราบใดที่ไม่ได้ไปล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

2.6.1 การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

เนื่องจากรัฐธรรมนูญ (Constitution) ถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดในประเทศ และในการปกครองแต่ละประเทศภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ จะกำหนดถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่สามารถกระทำการใดๆ ได้อันชอบด้วยกฎหมาย สำหรับการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนของบุคคลใดจึงจำเป็นต้องมีข้อยกเว้นจากหลักทั่วไปที่จะกระทำได้อันเป็นกรณีตามกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ฉะนั้นแล้ว องค์การต่างๆ ของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองจะจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนคนใดก็ทำได้แค่ในกรณีที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้อย่างชัดเจนเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ฝ่ายปกครองจะกระทำการใดๆ ที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของเอกชนหรือบุคคลใดแล้วจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจในการกระทำดังกล่าว และจะใช้อำนาจนั้นเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ชีวิตทุกชีวิตมีสิทธิ เสรีภาพ

อิสรภาพ โดยสิทธิมนุษยชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีไม่ตรีจิต และมีความรัก ความเมตตาต่อกัน และ
 ทุกคนจะมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวเอง ต้องได้รับการยอมรับและเคารพโดยมนุษย์
 ด้วยกันซึ่งสิทธิเสรีภาพ สำหรับในประเทศไทย ได้คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ
 สิทธิมนุษยชน โดยนำหลักการดังกล่าวมาไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิ
 เสรีภาพของประชาชนคนไทยทุกคน หากมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพ บุคคลนั้นจะดำเนินการเพื่อให้มีการ
 คุ้มครองสิทธิ สามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลได้เพื่อให้ศาลแก้ไขเยียวยา ดังนั้น องค์กรต่างๆของรัฐทุกองค์กร
 จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติต่างๆแห่งรัฐธรรมนูญที่ได้บัญญัติ
 รับรองสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งมีฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่องค์กรของรัฐ
 เหล่านั้นด้วย⁵⁰ เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ได้มีการยกเลิกไปและอยู่ใน
 ระหว่างร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แต่ก็ยังคงคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนอยู่ โดยได้ให้ความสำคัญ
 โดยได้ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชนไม่น้อยกว่าเดิม ทั้งยังมีการขยายให้มีเพิ่มมาก
 ขึ้น แม้จะยังไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องออกมาบังคับใช้ ประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพตามเจตนารมณ์
 ของรัฐธรรมนูญได้ แต่รัฐมีหน้าที่จัดให้มีการดำเนินการเพื่อให้สิทธิเสรีภาพนั้นเป็นจริงในทาง ปฏิบัติ
 โดยที่ประชาชนไม่ต้องร้องขอ ถ้ารัฐไม่ดำเนินการ ประชาชนและชุมชนสิทธิที่จะติดตาม และเร่งรัดการ
 ทำงานของรัฐบาลและสามารถฟ้องร้องได้หากรัฐไม่ทำหน้าที่

2.6.2 การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกจากจะเป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของรัฐ
 ในการรักษาความสงบเรียบร้อยแล้ว แต่ยังเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย
 ของบุคคล โดยได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อันได้แก่สิทธิที่จะ ไม่ถูก
 จับกุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะไม่ถูกตรวจค้นตัว หรือการแสวงหาพยานหลักฐานจากเนื้อตัวร่างกาย
 โดยมิชอบ เป็นต้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีบทบัญญัติการคุ้มครองสิทธิและ
 เสรีภาพในชีวิตและร่างกายไว้ดังนี้⁵¹

1. การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยจะเปรียบเสมือนเป็นผู้ต้องหาไม่ได้โดยเป็นซึ่ง
 เป็นไปตามหลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อันเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาสากลและได้มีบัญญัติ
 ไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 วรรค
 สองและวรรคท้าย “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” และ

⁵⁰ เพิ่งอ้าง, น.9.

⁵¹ ชาติ ชัยเดชสุริยะ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 27, น.36.

“ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

2. สิทธิที่จะไม่ถูกจับ ไม่ถูกค้นในที่รโหฐาน หรือถูกค้นตัวในที่สาธารณะ โดยไม่มีหมาย หรือโดยปราศจากเหตุอันควนสงสัย ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใด โดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งของศาลนั้นไม่ได้ เว้นแต่

(1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ซึ่งความผิดซึ่งหน้านั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80

(2) เมื่อพบบุคคลใดมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายต่อบุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเครื่องมือ อาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด

(3) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปีและมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้

(4) เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยหนีหรือจะหลบหนี ในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว

3. สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว การปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญาได้มีบัญญัติไว้ในหมวดที่ 3 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ได้กำหนดตามมาตรา 106 ถึงมาตรา 119 ทวิ ซึ่งได้กำหนดให้การปล่อยตัวชั่วคราวสามารถกระทำได้และไม่บังคับว่าในการปล่อยนั้นต้องมีหลักประกันเสมอไป เพียงแต่ต้องห้ามในกรณีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูง 5 ปีขึ้นไป การปล่อยชั่วคราวนั้นจะต้องมีหลักประกันและในการเรียกหลักประกันก็จะเรียกเงินสมควรแก่กรณีไม่ได้

4. สิทธิที่จะให้การโดยสมัครใจ การถามคำถามผู้ต้องหาจะต้องให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาทราบก่อนว่ามีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาที่มีอิสระที่จะไม่ให้การหรือให้การอย่างไร หรือสิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับให้การที่เป็นปฏิปักษ์หรือเป็นผลร้ายแก่ตนเอง ผู้ถูกกล่าวหาจึงไม่มีหน้าที่จะต้องไปพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง หากแต่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด การบังคับโดยทรมานหรือข่มขู่เพื่อให้รับสภาพหรือถ้อยคำเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดีจะกระทำมิได้และผู้ที่ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำได้

5. สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมขังโดยไม่ชอบ การจับกุม ข่มขัง ย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยหลักจะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีและมีเหตุผลอันสมควร

6. สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้านทนายความ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดไว้ว่าคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 15 ปี ในชั้นตอนของ

การสอบสวนโดยพนักงานสอบสวน หากไม่มีทนายความให้รัฐจัดหาให้รวมทั้งในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐเป็นผู้มีหน้าที่จัดหาทนายความให้ และให้ทนายความมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบ และรัฐต้องตั้งทนายความในคดีที่มีโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ถ้าจำเลยไม่มีทนายความทั้งคดีก็มีอัตราโทษจำคุก ถ้าจำเลยไม่มีและต้องการทนายความ ศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลย โดยรัฐจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้

7. สิทธิที่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุม และสถานที่ที่ได้ถูกควบคุมตัวในโอกาสแรกและผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหายังมีสิทธิดังต่อไปนี้อีกด้วย

- (1) พบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน
- (3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร
- (4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

8. สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนพิจารณาคดีด้วยความสะดวก รวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรมซึ่งได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่มาจากหลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยเร็วอันเป็นหลักที่คุ้มครองความยุติธรรมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมให้เสร็จสิ้น โดยปราศจากความล่าช้าที่ไม่มีเหตุผล คือเป็นการสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและลดความไม่เป็นธรรมที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องสูญเสียไปในระหว่างการพิจารณาคดี ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และมีความเป็นธรรม มีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบ หรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว เริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า ส่วนจะกระทำการในที่ใดเวลาใดแล้วแต่จะเห็นสมควร โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใดๆ ซึ่งเป็นการให้คำมั่นสัญญา ชูเกียรติ หลอกลวง ทรมาน ใช้อำนาจบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใดๆ เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างไรๆ อันเกี่ยวกับคดีที่เขาต้องหา

2.7 การควบคุมตัวระหว่างรอการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายของประเทศไทย

การควบคุมตัวระหว่างรอการตรวจหาสารเสพติดในร่างกายเป็นการนำตัวผู้กระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูเนื่องจากผู้กระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดถือว่าเป็นผู้ป่วย จึงมีการตราพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 เพื่อบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกลับคืนสู่สังคม

2.7.1 พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

ปัญหาของยาเสพติดในประเทศไทย เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงอย่างมากส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพของประชากร โดยเฉพาะปัญหาจำนวนผู้เสพยาเสพติดที่มีจำนวนสูงขึ้น จึงได้มีการกำหนดนโยบายสำคัญเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาคารพระบาดของยาเสพติด โดยนำหลักการป้องกันนำหน้าการปราบปราม (Control and suppression)⁵² มาใช้ซึ่งเป็นการใช้มาตรการในการดำเนินคดีอาญาตามแบบพิธีหรือแบบปกติ แต่ปรากฏว่าแม้จะปราบปรามการค้ายาเสพติดได้มากเท่าไรแต่ก็ไม่สามารถทำให้ผู้เสพยาเสพติดนั้นหายขาดจากการเสพยาเสพติด ผู้เสพยาดยังคงมีเป็นจำนวนมาก ก็เพราะการแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ โดยต้นเหตุแห่งปัญหานั้นก็คือตัว “ผู้เสพยาเสพติด” เองที่ไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยารักษา ซึ่งในประเทศไทยมีระบบการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอยู่ 2 ระบบ⁵³ คือ

ระบบที่1 การบำบัดรักษาด้วยความสมัครใจ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 94 ได้เปิดโอกาสให้ผู้ติดยาเสพติดที่ต้องการเลิกเสพยาเสพติดสมัครใจในการเข้ารับบำบัดรักษาในสถานพยาบาลต่างๆแต่การบำบัดรักษาด้วยความสมัครใจนี้ ผู้เข้ารับการรักษาส่วนใหญ่ไม่มีแรงจูงใจให้เข้ารับการบำบัดรักษาอย่างต่อเนื่องจนครบขั้นตอน ทำให้ผู้รับการบำบัดส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาไม่ต่อเนื่อง ไม่ครบขั้นตอน เป็นผลทำให้ไม่สามารถเลิกหรือหายจากการเป็นผู้เสพยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาด

⁵² สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, “กระบวนการทศน์ใหม่ของงานยุติธรรมสำหรับผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย,” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร, 2546 : น.3-น.6.

⁵³ สุริย์ กู่เพชร, “การบังคับบำบัดกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ติดยาเสพติดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2553), น.2.

ระบบที่ 2 การบำบัดรักษาในระบบต้องโทษ เป็นการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดที่กระทำ ความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด ที่ได้ผ่านกระบวนการทางศาลแล้วอยู่ในทัณฑสถานบำบัดของกรม ราชทัณฑ์ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากสถานที่ ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพและการควบคุมตัวร่วมกับผู้กระทำ ความผิดฐานอื่นๆ ทำให้ผู้ติดยาเสพติดได้เรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร รวมทั้งการบำบัดรักษาผู้ติดยา เสพติดในระบบต้องโทษได้ใช้หลักการของการลงโทษ ซึ่งไม่ใช่หลักการบำบัดรักษาผู้ป่วย เมื่อผู้ เสพยาเสพติดพ้นโทษไปแล้วก็ไม่สามารถเลิกยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาด เพราะไม่ได้รับการ บำบัดรักษาอย่างถูกวิธีซึ่งยังมีประวัติอาชญากรติดตัวไปอีกด้วย อีกทั้งสังคมยังไม่ยอมรับทำให้เกิด ปัญหาในการอยู่ร่วมในสังคมต่อไป

ต่อมาจึงมีการแก้ไขความบกพร่องของทั้ง 2 ระบบดังกล่าว ได้กำหนดแนวทางการ แก้ไขปัญหายาเสพติดเพื่อให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก โดยใช้หลัก “การป้องกัน นำหน้าการปราบปราม ผู้เสพยาต้องได้รับการรักษาและผู้ค้าต้องได้รับการลงโทษอย่างเด็ดขาด” ซึ่ง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์สุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ การรักษาความสงบ เรียบร้อยของสังคม นำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และได้แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้เป็น คนดีเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติโดยจากนโยบายดังกล่าวจึงถือว่าผู้เสพยาเสพติดมิใช่อาชญากร แต่เป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการบำบัดรักษาและเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพจากโรงพยาบาล ศูนย์สา ธารสุข หรือหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำการบำบัด รักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันถือได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก โดยได้ออกกฎหมายเพื่อมารองรับแนวคิดดัง กล่าวคือ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 ได้มีหลักการเพื่อฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเท่านั้นแต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงผู้ติดยาเสพติดและการกระทำความผิดฐานมิ ไว้ในกรอบรองเพื่อจำหน่ายหรือจำหน่ายในปริมาณเล็กน้อยด้วย และยังจำกัดวิธีการฟื้นฟู สมรรถภาพให้อยู่เฉพาะภายใต้การดำเนินการของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งไม่ สามารถปรับวิธีการฟื้นฟูให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้กระทำผิดแต่ละรายได้อย่างเหมาะสม รวมถึงบทบัญญัติดังกล่าวไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เนื่องจาก แนวคิด ขั้นตอน กระบวนการบังคับบำบัดผู้ติดยาเสพติด ได้มีขั้นตอนการบังคับบำบัด โดยฝ่ายบริหาร เป็นการให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหาร ซึ่งถือว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยเหตุนี้จึงมีการร่างเป็นพระราชบัญญัติฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยได้ยกเลิกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 อันเป็นมาตรการตามกฎหมายเพื่อนำระบบบังคับบำบัดมาใช้ โดยมีรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติซึ่งรัฐบาลมีนโยบายให้ขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครอบคลุมให้ผู้ติดยาเสพติดและมีไว้ในครอบครอง ผู้เสพยาเสพติดและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายและผู้เสพยาเสพติดและผู้จำหน่ายเล็กน้อย รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่ได้กระทำผิดดังกล่าว ตลอดจนขยายสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งมีผลบังคับใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2546 โดยให้หน่วยงานกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินนโยบายการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดังนั้น ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ผู้เสพยาและมีไว้ในครอบครอง หรือเสพยาและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพยาและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะชนิดหรือประเภท และปริมาณตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง จะต้องเข้ารับการบำบัดในลักษณะบังคับ บำบัดแทนระบบเดิมคือการต้องโทษจำคุก เพราะเห็นว่าปัญหาเสพติดได้แพร่ระบาดรุนแรงขึ้น และโดยหลักการที่กำหนดแนวคิดให้ผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นตามหลักอาชญาวิทยา ซึ่งไม่ถือว่าเป็นอาชญากร จึงสมควรที่จะได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพมากกว่าจับตัวไปลงโทษจำคุก เจตนาของการฟื้นฟูบำบัดรักษามุ่งต่อการที่จะให้หน่วยงานต่างๆ เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข ได้เข้ามามีส่วนร่วมแบบบูรณาการเพื่อที่จะนำผู้ติดยาเสพติดไปควบคุมเพื่อตรวจวินิจัย หรือตรวจพิสูจน์ว่าเป็นผู้เสพยาหรือไม่ โดยใช้เวลา 15 วัน หรือขยายเวลาเป็น 30 วัน แต่ต้องไม่เกิน 45 วัน ซึ่งหากตรวจพิสูจน์พบว่าเป็นผู้เสพยาเสพติด ก็จะต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในค่ายของกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ บ้านพิชิตใจศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดลาดหลุมแก้ว หรือหน่วยงานที่กรุงเทพมหานครได้รับการประกาศเป็นศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด โดยแนวคิดของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมาจากแนวคิด ทฤษฎีดังต่อไปนี้⁵⁴

(ก) แนวคิดตามหลักอาชญาวิทยา (Positive School of Criminology) แนวคิดตามหลักอาชญาวิทยาเป็นแนวคิดสากล ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าผู้ติดยาเสพติดคือ “ผู้ป่วย” และจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากสังคมด้วยการให้การบำบัดรักษาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้นผู้เสพยาเสพติดจึงไม่ใช่อาชญากรทั้งนี้สาเหตุที่เกิดแนวคิดดังกล่าวมาจากการกำหนดประเภทของความผิด ซึ่งความผิดประเภทนี้เกิดจากข้อห้ามของสังคมเป็นความผิดประเภท Mala Prohibita ซึ่งในทาง

⁵⁴ ทรงศักดิ์ หีบสัมฤทธิ์, “ผลกระทบในการควบคุมผู้รอการตรวจพิสูจน์โดยใช้เรือนจำตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545,” (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550), น.8- น.15.

อาชญาวิทยาไม่จัดอยู่ในความหมายของอาชญากร ดังนั้นเมื่อยึดถือหลักดังนี้แล้ว ผู้กระทำผิดในคดีที่เป็นผู้เสียหายเสพติดจึงไม่ถือว่าเป็นผู้ประกอบอาชญากรรม และกลับเป็นว่าผู้กระทำผิดก็ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำของตนเองอีกด้วย เพราะเป็นผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำของตนเอง จึงเป็นลักษณะของ “อาชญากรรมที่ไร้ผู้เสียหาย” (Victimless Crime) ซึ่งหมายความถึง การกระทำผิดกฎหมายโดยไม่มีเหยื่อโดยตรง⁵⁵ หรืออาชญากรรมที่ไม่มีเหยื่อมารับอันตรายหรือมีเหยื่อมารับผลร้ายจากการกระทำนั้น แต่อาชญากรเป็นผู้รับผลแห่งการกระทำของตนเอง ซึ่งอาชญากรรมประเภทนี้หากเกิดมาในสังคมก็จะส่งผลให้คุณภาพของประชากรในประเทศลดลง ทำให้ความเป็นระเบียบของสังคมลดลงไป รูปแบบผู้กระทำความผิดนี้จึงต้องใช้วิธีการบำบัดรักษา โดยเมื่อนำแนวคิดอาชญาวิทยาของอาชญากรรมไร้ผู้เสียหายนี้มาเปรียบเทียบกับอาชญากรรมประเภทอื่นแล้ว จัดว่าเป็นภัยอันตรายต่อสังคมในระดับที่น้อยมาก

(ข) แนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญา (The Principle of Diversion) เป็นการเปลี่ยนรูปแบบในการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนขึ้นศาล โดยหลีกเลี่ยงหรือเป็นการเบี่ยงเบน (Deviation) ซึ่งจะไม่นำกระบวนการยุติธรรมตามแบบพิธีปกติ (Tradition or Typical justice System) มาใช้กับผู้ที่ได้กระทำความผิดให้ครบทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินคดีอาญาแบบพิธีปกติแต่จะเป็นการใช้วิธีอื่นแทน ซึ่งอาจจะมิกกฎหมายโดยชัดแจ้งหรือไม่ก็ได้ การหันเหคดีหรือการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เป็นแนวคิดในการแบ่งเบาภาระคดีที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก⁵⁶ ซึ่งจะใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเข้ามาช่วยในการเบี่ยงเบนคดี หรือจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เข้ามาช่วยในกระบวนการยุติธรรม เพื่อที่จะทำให้ผู้ที่กระทำความผิดอาญานั้น ได้ออกจากกระบวนการยุติธรรม โดยนำบุคคลที่ได้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการเพื่อปรับปรุงแก้ไขเสียยา แทนการนำผู้กระทำความผิดไปดำเนินคดี ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้กลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และยังช่วยลดภาระด้านคดี งบประมาณ กำลังคนและเวลาของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ความผิดที่ใช้วิธีการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดจะต้องเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรง หรือเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา เช่น การพนัน คดีจราจร คดียาเสพติด เป็นต้น โดยแนวคิดที่เกี่ยวกับการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจาก

⁵⁵ สิงห์พิทักษ์ ละมุลมอญ, “ปัญหาการใช้ดุลพินิจของศาลในการบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545,” ในผลงานการอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหาร ในศาลชั้นต้น, รุ่นที่ 11, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (2556), น.8.

⁵⁶ เพิ่งอ้าง, น.10.

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มีมานานแล้ว เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1690 ในระยะเริ่มแรกเป็นโครงการที่ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไข ผู้กระทำความผิดอาญาก่อนที่จะนำไปดำเนินคดีอาญาตามปกติ อาจเป็นการบำบัดรักษา โดยเป็นการสืบสาเหตุของการกระทำความผิด พฤติกรรมก่อนการกระทำความผิดเป็นเช่นไร และต้องมีการสืบเสาะก่อนที่จะมีการพิพากษา ซึ่งสามารถใช้การเบี่ยงเบนได้หลายขั้นตอน ตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นอัยการและศาล โดยจุดประสงค์ในการเบี่ยงเบนคดีก็คือการที่ทำให้ผู้ที่กระทำความผิดอันไม่ร้ายแรงนั้นไม่ต้องเข้าสู่สถานพินิจหรือ เรือนจำ เป็นการใช่วิธีการฟื้นฟูเยียวยาแทนการลงโทษและคาดหวังที่จะให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกในการกระทำความผิดของตนและได้กลับตัวเป็นคนดี และสามารถที่จะกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ตามปกติสุข ประโยชน์ของการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในทางอาชญาวิทยา กล่าวว่าเป็นการทำให้กระบวนการยุติธรรมเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นการลดคดีที่ขึ้นสู่ศาล ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และยังเป็นที่ดีต่อตัวผู้กระทำความผิดที่จะได้รับการเยียวยาและแก้ไขให้กลับมาเป็นคนดีในสังคมต่อไป ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การใช้วิธีการบำบัดรักษากับผู้ที่ติดยาเสพติดไม่ใช่เป็นมาตรการในการนำตัวผู้ติดยาเสพติดมาลงโทษทางอาญา เนื่องจากได้ถือว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วยที่ต้องมีการแก้ไขฟื้นฟู เป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการเบี่ยงเบนคดีในฐานะเป็นผู้ป่วยจากการถูกตัดสินลงโทษ โดยใช้หลักแทนการดำเนินคดีอาญา ก็เพราะว่าได้ให้ความสำคัญแก่ผลคดีที่ผู้กระทำจะได้รับ เนื่องจากมุ่งเน้นให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสปรับปรุงแก้ไขและปรับตัวให้เป็นคนดีของสังคมด้วย มิใช่มุ่งเน้นแต่เพียงการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหา ลงโทษให้สาสมกับความผิดเพียงประการเดียว ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าผู้กระทำความผิดบางคนเป็นผู้ที่ไม่สมควรได้รับโทษเพราะไม่ได้มีจิตใจชั่วร้าย หรือมีเจตนาร้าย แต่ได้กระทำความผิดด้วยเหตุผลบางประการ หรือได้กระทำความผิดกฎหมายบางอย่างที่ไม่ได้เป็นความผิดในตนเอง ฉะนั้นแล้วการดำเนินการโดยใช้วิธีการดำเนินคดีอาญานี้ย่อมจะเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีมากที่สุด เพราะวัตถุประสงค์หลักก็เพื่อแก้ไข เยียวยาผู้กระทำความผิดนั่นเอง

(ค) แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ⁵⁷ มาจากแนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญา (The principle of Diversion) โดยเป็นแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินคดีอาญา ก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล เพื่อหลีกเลี่ยงหรือเบี่ยงเบน โดยไม่ให้ผู้กระทำผิด

⁵⁷ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: หลักการและแนวคิดใน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย,” (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), น.5-น.19.

ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมด้วยการใช้วิธีการอื่น ซึ่งอาจมีกฎหมายอนุญาตโดยชัดแจ้งหรือไม่ก็ตาม โดยมีให้บุคคลนั้นต้องถูกลงโทษทางอาญา โดยเฉพาะในคดียาเสพติดที่ผู้เสพเป็นผู้ป่วยสำหรับแนวคิดนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 กรณี⁵⁸ คือ

กรณีที่ 1 ผู้ที่ถูกบังคับบำบัด ยังมีได้มีฐานะเป็นจำเลย หรือนักโทษเพียงแต่เป็นผู้คุมขังในขั้นตอนของการสอบสวนเท่านั้น

กรณีที่ 2 ผู้ที่ถูกบังคับบำบัดยังมีได้มีฐานะเป็นจำเลยหรือนักโทษหรือสภาพนั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ยังต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟู

แนวคิดนี้ถือว่าสำคัญ และเป็นหลักเพื่อนำไปใช้แก้ไขผู้เสพยาเสพติดเพื่อให้โอกาสผู้กระทำผิดที่ไม่ใช่อาชญากร ได้กลับตัวเป็นคนดี ไม่มีผลกระทบต่อประวัติและอนาคตของผู้กระทำผิด คือ ไม่ต้องใส่ชื่อว่าเป็นผู้ต้องโทษที่มีหมายศาลมาก่อน ไม่ถูกตราหน้าต่อสังคม และยังไม่เสียเวลาต่อการศึกษาล่าเรียนละ โอกาสต่างๆ ของผู้กระทำความผิดหรือผู้เสพ ประการสำคัญที่เป็นผลสืบเนื่อง คือ ไม่ทำให้จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำมีมากจนเกิดความแออัด รวมถึงเป็นประหยัดงบประมาณของทางราชการ

(ง) แนวคิดเกี่ยวกับการบังคับบำบัด มีแนวคิดว่าหากลดผู้เสพยาเสพติดให้ปริมาณยาเสพติดลงด้วยโดยใช้วิธีการผันหรือการเบี่ยงเบนผู้กระทำออกนอกกระบวนการยุติธรรม ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อที่จะลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล และปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นการตราขึ้นเพื่อให้สอดคล้องต่อการปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติด และวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 ซึ่งประเทศไทยได้เป็นภาคีและได้ให้สัตยาบันแล้ว โดยข้อกำหนดให้ภาคีต้องนำผู้กระทำผิดต้องเข้ารับมาตรการต่างๆ เช่น การบำบัดรักษา การศึกษา การดูแลภายหลังการบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือการกลับคืนสู่สังคม และในกรณีที่มีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ไม่รุนแรง เมื่อเห็นเป็นการสมควรภาคีอาจกำหนดมาตรการต่างๆ แทนการตัดสินลงโทษหรือการลงโทษ เช่น การศึกษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือการกลับคืนสู่สังคมของตัวผู้กระทำความผิดเอง ซึ่งกลไกของกระบวนการยุติธรรมในการแก้ไขผู้เสพ ผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีแนวคิดแบบ

⁵⁸ ศรีชาติ ลิมปิสุรีย์, “การศึกษาทัศนคติและแนวทางของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบำบัดรักษาที่มีต่อการใช้มาตรการทางกฎหมายในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด,” (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา กรมราชทัณฑ์, 2550), น. 10.

บำบัดบังคับของไทย เดิมนั้น ได้กำหนดไว้เป็นมาตรการหนึ่ง ในการที่จะลดความต้องการยาเสพติดของผู้เสพยา โดยการลดจำนวนผู้เสพยา บนหลักแนวความคิดที่ว่า ถ้าไม่มีผู้เสพยาหรือผู้ใช้แล้วก็ไม่มีการผลิตหรือการค้า อันเป็นการลดอุปาทานด้านยาเสพติด แต่เมื่อเวลาผ่านไปแนวคิดได้พัฒนาไปสู่การรับแนวคิดที่ว่า ผู้เสพยาเป็นผู้ป่วยที่จะต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างเร่งด่วนซึ่งไม่ใช่อาชญากรร้ายแรงที่ต้องได้รับโทษ และแนวคิดนี้ได้นำมากำหนดไว้ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารควบคุมผู้ต้องหา ไว้เพื่อการตรวจพิสูจน์หรือเพื่อการฟื้นฟู และยังได้นำหลักแนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้แก้ไขผู้เสพยา ผู้ติดยาเสพติด โดยแบ่งออกเป็นการบังคับบำบัดและการชะลอการฟ้องที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดของสหรัฐอเมริกาที่ใช้หลักแทนการดำเนินคดีอาญา ที่ถือว่าผู้เสพยาเป็นผู้ป่วยมีข้ออาชญากรการเสพยาเสพติดมิใช่อาชญากรรม และหลักเหตุนำมาซึ่งผลที่เห็นว่ามนุษย์จะกระทำความผิดย่อมมีสาเหตุมาจากอิทธิพลผลักดันต่างๆ ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

(จ) ทฤษฎีของการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดมีความเชื่อว่า การบำบัดรักษาจะต้องคำนึงถึงบุคลิกลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล อาชญากรรมจะไม่ลดลงหากมีการลงโทษด้วยการจำคุกผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นการทรมานนักโทษอีกด้วย จึงทำให้มีความเห็นว่า หากผู้กระทำความผิดสามารถยอมรับเงื่อนไขในการบำบัดรักษาได้ ย่อมก่อให้เกิดประสิทธิภาพมากกว่าที่จะเน้นการลงโทษเพียงอย่างเดียว แนวความคิดนี้ได้ผ่านรูปแบบที่เรียกว่า Medical Model ต่อมาแนวความคิดนี้ได้เสื่อมลง เนื่องจากถูกวิจารณ์อย่างมากในการเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้พิพากษาใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นการแตกต่างไปจากแนวคิดในการลงโทษ (Crime Control) แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างมากในฐานะที่ถือว่าเป็นสิทธิพลเมือง⁵⁹ ซึ่งนักอาชญวิทยาบางคนมองว่า ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดแต่ละคนนั้น โดยใช้แนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูอาจจะเกิดความไม่เท่าเทียมกันได้ เป็นการส่งผลต่อความยุติธรรม ทั้งกลุ่มอนุรักษนิยมเชื่อว่า การพิพากษาโดยคุมประพฤติผู้กระทำความผิดเป็นการผ่อนปรนเกินไป ดังนั้นการบำบัดรักษาผู้ที่กระทำความผิดจึงจำเป็นต้องใช้แนวคิดที่เรียกว่า Justice Model เป็นการทำให้ผู้กระทำความผิดจะได้รับการปฏิบัติที่มีความเท่าเทียมกันตามพฤติการณ์และความร้ายแรงของการ

⁵⁹ ญัฐดนัย สุภัทรากุล, “มาตรการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกับรูปแบบบูรณาการของศาลยาเสพติดในต่างประเทศ,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2548), น.34.

กระทำความคิด โดยหลักการแก้ไขฟื้นฟูเป็นหลักการที่มีพื้นฐานมาจากการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อันสอดคล้องกับทฤษฎีเหตุจำเป็น (The Theory of Determinism) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานความเห็นว่าการที่มนุษย์กระทำความคิดย่อมมีสาเหตุมาจากอิทธิพลผลักดันต่างๆ ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเกิดจากมนุษย์ได้ละเมิดต่อกฎหมายเพราะได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางชีวภาพ ทางจิตภาค หรือทางสังคม ซึ่งมนุษย์ได้ขาดเจตจำนงอิสระในทางความคิด (Free Will) ขาดอิสระและเสรีภาพในการกำหนดทางเลือก ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความคิดนี้ ได้ถือหลักมนุษยธรรมที่ว่า ผู้ที่กระทำความคิดเป็นเพียงบุคคลที่กำลังเจ็บป่วยอยู่ในสังคม การลงโทษนี้จึงมีลักษณะและวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจให้กลับคืนสู่ปกติ ซึ่งสามารถกลับมาอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้เช่นเดิม ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งว่า สาเหตุแห่งอาชญากรรมไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความสมัครใจของผู้กระทำความคิด ดังนั้นปัญหาอาชญากรรมจึงเป็นปัญหาที่สังคมต้องช่วยเหลือกันเพื่อมิให้เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไขหรือดัดนิสัยความประพฤติขึ้นมา ถือเป็นทฤษฎีใหม่ที่มิวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงแก้ไขไม่ให้ผู้กระทำความคิดกลับมาก่อทำความผิดซ้ำอีก ไม่เป็นการมุ่งหวังที่จะให้ผู้กระทำความคิดได้รับการปฏิบัติตอบแทนที่เป็นผลร้าย แต่ตรงกันข้าม โดยทฤษฎีนี้มุ่งแต่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความคิดให้ประพฤติตนเป็นคนดีให้กลับมาอยู่ในสังคมได้ต่อไป

2.7.1.1 ความหมายที่สำคัญตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดการควบคุมตัว และการปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2546 ได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ในมาตรา 7 (4) (6) (7) (8) (9) (11) (12) (13) (14) และ(15) มาตรา 13 (1) (3) (6) และ (8) มาตรา 21 วรรคสามและ มาตรา 26 ซึ่งคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้ออกระเบียบไว้ และความหมายของคำที่สำคัญตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ได้แก่ “การตรวจพิสูจน์” หมายความว่า การแสวงหาข้อมูลจากการบันทึกประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความคิดตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งปวงของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ รวมทั้งการตรวจร่างกายและจิตใจ การตรวจหายาเสพติดทางห้องปฏิบัติการหรือการกระทำใดๆ เพื่อนำข้อเท็จจริงมาประมวลและวิเคราะห์ว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดหรือไม่

“ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์” หมายความว่า ผู้ต้องกาที่ถูกส่งตัวเข้ารับการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ในสถานที่ควบคุมตัวได้แก่ เรือนจำหรือทัณฑสถาน

“ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด” หมายความว่า ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ที่ คณะอนุกรรมการที่คำวินิจฉัยให้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

“ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด” หมายความว่า ศูนย์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในสังกัดกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

“สถานที่เพื่อการควบคุมตัว” หมายความว่า สถานที่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้เป็นสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

“สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์” หมายความว่า สถานที่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้เป็นสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ ตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

“สำนักงานคุมประพฤติ” หมายความว่า สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด หรือผู้อำนวยการสำนักคุมประพฤติประจำศาล

“ผู้อำนวยการสำนักคุมประพฤติ” หมายความว่า ผู้อำนวยการสำนักคุมประพฤติจังหวัด หรือผู้อำนวยการสำนักคุมประพฤติประจำศาล

“คณะอนุกรรมการ” หมายความว่า คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในเขตพื้นที่ต่างๆ

“ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถาน” หมายความว่า ผู้ควบคุมสถานที่เพื่อการควบคุมตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ในระหว่างการตรวจพิสูจน์ หรือสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่เพื่อการควบคุมตัว

“เจ้าหน้าที่” หมายความว่า เจ้าหน้าที่และพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ หรือสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่เพื่อการควบคุมตัว

“การเยี่ยมและการติดต่อ” หมายความว่า การพบปะ พูดคุยกันระหว่างผู้เยี่ยม หรือผู้ติดต่อกับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และให้หมายความรวมถึงการติดต่อพูดคุยผ่านการสื่อสารทางอื่นใด

“ผู้เยี่ยม” หมายความว่า บุคคลซึ่งขอเข้าเยี่ยมเยียน พบปะ พுகุย ผู้เข้ารับการตรวจ พิสูจน์ หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

“ผู้ติดต่อ” หมายความว่า บุคคลภายนอกซึ่งขอเข้าติดต่อกิจธุระ กับผู้เข้ารับการตรวจ พิสูจน์ หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดด้วยตนเองหรือการสื่อสารในทางอื่นใด แต่ ไม่รวมถึงการติดต่อของผู้ได้รับอนุญาต

“ผู้ได้รับอนุญาต” หมายความว่า ทนายความหรือเจ้าพนักงานของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้าพบหรือติดต่อสื่อสารกับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

“ผู้ฝ่าฝืน” หมายความว่า ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการกำหนดหรือผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือสถานที่เพื่อการควบคุมตัว

“โทษ” หมายความว่า โทษตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

“จัดให้อยู่เดี่ยว” หมายความว่า จัดแยกให้ทำกิจกรรมประจำวันในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือสถานที่เพื่อการควบคุมตัว โดยลำพังเพื่อให้ใช้ความคิดทบทวนและสำนึกในความผิดที่ฝ่าฝืน จะได้มีแนวทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

“เครื่องพันธนาการ” หมายความว่า กุญแจมือ หรือเครื่องมืออื่นใดที่ใช้ตามความจำเป็น เพื่อมิให้หลบหนีเท่านั้น

“สิ่งของต้องห้าม” หมายความว่า ทรัพย์สินประเภทที่กฎหมายห้ามนำเข้าไปในเรือนจำ หรือทัณฑสถาน หรือเก็บรักษาไว้ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน รวมถึงสิ่งของที่มีใช้สิ่งของต้องห้าม แต่ไม่อนุญาตให้นำเข้าหรือเก็บรักษาไว้ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน

2.7.1.2 สารสำคัญของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ซึ่ง กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูนี้ได้แก่การดำเนินงานตั้งแต่ ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนการค้นและการจับกุมของพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ⁶⁰ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวสงสัยว่าบุคคลใดกระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดหรือไม่ก็จะขออนุญาตตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในเบื้องต้น และเมื่อผลปรากฏออกมาว่าผลตรวจเป็นบวก เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครองจะจับตัวผู้นั้น

2) ขั้นตอนการสอบสวน เมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาแล้วพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องนำตัวผู้นั้นมาสถานีตำรวจ และพนักงานสอบสวนมีหน้าที่สอบสวนและนำตัวผู้นั้นไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง กรณีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ให้นำไปศาลภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่ที่ผู้ต้องหาจนถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนเพื่อให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปตรวจพิสูจน์การเสพยาเสพติด

เมื่อศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปตรวจพิสูจน์ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือการควบคุมตัวแล้วแต่กรณี และได้แจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือการควบคุมตัวแล้วแต่กรณี และได้แจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแห่งท้องที่นั้นทราบแล้ว พนักงานสอบสวนต้องดำเนินการสอบสวนต่อไป และเมื่อสอบสวนเสร็จแล้วให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการโดยไม่ต้องส่งตัวผู้ต้องหาไปด้วย แต่ต้องแจ้งให้พนักงานอัยการทราบว่าผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ณ สถานที่แห่งใดตามกฎหมาย

3) ขั้นตอนในชั้นศาล เมื่อนำตัวผู้ต้องหาไปยังศาล ศาลมีดุลพินิจในการสั่งให้ส่งตัวไปควบคุม ณ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามสถานที่ที่รัฐมนตรีประกาศ เช่น เรือนจำ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สถานีตำรวจ เป็นต้น เพื่อการตรวจพิสูจน์การเสพยา หรือสั่งให้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมปกติต่อไป ในกรณีที่ศาลสั่งตรวจพิสูจน์ระหว่างนี้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการสอบสวนต่อไป และเมื่อสอบสวนเสร็จให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการโดยไม่ต้องส่งตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไปด้วย แต่ต้องแจ้งว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ถูกควบคุมตัวอยู่ที่ใด เพื่อเก็บไว้ใช้ในกรณีที่ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ตรวจหาการเสพยาหรือการติดยาในชั้นศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ผ่าน หรือในกรณีที่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วแต่ไม่ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

⁶⁰ นกัสนันท์ อึ้งวิฑูรสถิต, “พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 : ศึกษากรณีอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ,” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552) น.56.

4) ขั้นตอนของการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด เมื่อคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแห่งท้องที่ที่พนักงานสอบสวนได้ส่งตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์มาตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ตามคำสั่งศาลได้รับตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไว้แล้ว ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดทำประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความผิด ตลอดจนสภาพแวดล้อมของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ทั้งนี้การตรวจพิสูจน์เป็นหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการสรุปผลการตรวจพิสูจน์เพื่อเสนอคณะกรรมการภายใน 15 วัน ขยายได้ไม่เกิน 30 วัน รวมไม่เกิน 45 วัน โดยการตรวจจะตรวจทางสังคม ทางกายและจิตใจ รวมทั้งของเหลวในร่างกายซึ่งต้องเป็นการประสานงานกันระหว่างกรมคุมประพฤติและหน่วยงานอื่น ผลการตรวจหากไม่ปรากฏเป็นผู้เสพ หรือผู้ติดยาเสพติดให้ส่งตัวผู้นั้นคืนแก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป แต่หากผลการตรวจพบว่า ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดให้จัดให้มีแผนหรือ โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และแจ้งแก่พนักงานอัยการทราบเพื่อให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอฟ้องไว้จนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟู

5) ขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เมื่อผลการตรวจพบว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดให้จัดให้มี โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเจตคติและ/หรือพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยจะได้รับการช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งทางด้านจิตวิทยา สังคมสงเคราะห์ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีทั้งแบบขั้นพื้นฐานและแบบพิเศษ⁶¹ ซึ่งเป็นโปรแกรมสำหรับผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทุกคนที่ได้มาจากการวิเคราะห์ปัญหาของผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้ในขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีทั้งการควบคุมตัวและไม่ควบคุมตัว

6) ขั้นตอนการอุทธรณ์ ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดมีสิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยหรือคำสั่งของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดซึ่งเกี่ยวกับการเสพหรือการติดยาเสพติด หรือการสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว หรือการสั่งขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใน 14 วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยหรือคำสั่ง เมื่อคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีคำสั่งเป็นประการใดให้เป็นที่สุด

⁶¹ เพิ่งอ้าง, น.60.

7) ขั้นตอนการชะลอฟ้องและการดำเนินคดี เมื่อพนักงานอัยการได้รับการแจ้งผลการตรวจพิสูจน์ผู้ต้องหาเกี่ยวกับการเสพหรือการติดยาเสพติดแล้วหากผลการตรวจพิสูจน์ออกมาว่าผู้ต้องหานั้นเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด พนักงานอัยการต้องมีคำสั่งชะลอการฟ้องไว้จนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจากคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ถ้าหากผลการตรวจออกมาไม่ปรากฏว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด พนักงานอัยการต้องสั่งฟ้องและส่งตัวผู้ต้องหาไปดำเนินคดีต่อไป รวมถึงกรณีที่ผู้ต้องหานั้นเป็นผู้ไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายนี้ พนักงานอัยการต้องสั่งฟ้องและดำเนินคดีกับผู้ต้องหาต่อไป โดยต้องแจ้งให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบ นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ต้องหาได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่น่าพอใจพนักงานอัยการต้องพิจารณาสั่งฟ้องและส่งตัวผู้ต้องหาไปดำเนินคดีต่อไปเช่นกัน

2.7.2 การตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

ในการตรวจพิสูจน์นั้น เป็นการกระทำใดๆ เพื่อให้ได้หลักฐานซึ่งใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ เป็นผู้ติดยาเสพติดหรือเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือไม่ ด้วยวิธีการสอบปากคำผู้ต้องหา เก็บปัสสาวะ ไปตรวจหาสารเสพติด สอบปากคำพยาน สืบเสาะภูมิสำเนา หรือถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องหา จัดทำบันทึกประวัติ รวบรวมเอกสารข้อมูล ประมวลผลวิเคราะห์พยานหลักฐานต่างๆ แล้วทำรายงานความเห็นและคำวินิจฉัยว่าเป็นผู้ติดยาเสพติดหรือไม่ ในส่วนของกระบวนการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในปัสสาวะตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ได้กำหนดขั้นตอนการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในปัสสาวะดังนี้

การตรวจปัสสาวะขั้นแรก ตรวจโดยเจ้าพนักงานทั่วไป เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือผู้ออกตรวจนอกสถานที่ซึ่งการตรวจดังกล่าวใช้ชุดตรวจสำเร็จรูป ใช้ทดสอบเบื้องต้นในการหาสารเสพติดในร่างกายซึ่งผลที่ได้จะเป็นเครื่องคัดกรองบุคคล (Screening) เพื่อส่งตัวอย่างนั้นๆ ไปยืนยันผล (Confirm) ในการตรวจแบบคัดกรอง (Screening test) เป็นการตรวจพิสูจน์เพื่อคัดแยกตัวอย่างปัสสาวะที่ให้ผลบวกก็มีความเป็นไปได้ว่าจะมีสารเสพติดอยู่ ผลการตรวจในขั้นนี้สามารถยืนยันได้ในระดับหนึ่ง ไม่สามารถที่จะยืนยันความถูกต้องว่ามีการเสพยาหรือไม่ จนกว่าจะผ่านการตรวจในขั้นยืนยัน การตรวจเบื้องต้นมีค่าใช้จ่ายถูกกว่า สามารถตรวจได้คราวละหลายๆ แต่ผลเสียก็คืออาจเกิดผลบวกลวง ซึ่งเกิดจากการกินยาที่มีสูตรทางเคมีบางส่วนที่คล้ายสารแอมเฟตามีน เป็นเหตุให้

เกิดผลดวงขึ้นได้ ยากลุ่มดังกล่าวได้แก่ ยาแก้แพ้ ยาแก้หวัดคัดจมูก ยาที่รักษามาเลเรีย ยาที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท หรือยาลดความอ้วน เป็นต้นนอกจากกลุ่มยาดังกล่าวแล้ว ผลบวกลวงอาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุอื่น ๆ ที่ไม่สามารถบอกได้ ดังนั้น ต้องนำเอาตัวอย่างปัสสาวะไปทำการตรวจยืนยันผลอีกครั้งก่อนจึงจะสรุปผลได้ การตรวจแบบคัดกรอง ส่วนใหญ่จะเป็นการตรวจ ณ จุดตรวจ โดยใช้ชุดทดสอบสำเร็จรูป

การตรวจปัสสาวะขั้นที่สอง เป็นการตรวจแบบยืนยัน (Confirmation test) เป็นการตรวจเพื่อยืนยันว่าในตัวอย่างปัสสาวะที่ให้ผลบวกในขั้นตอนการตรวจแบบคัดกรองนั้น มีสารเสพติดผสมอยู่จริงหรือไม่ ซึ่งรับรองผลการตรวจโดยเจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ ซึ่งสามารถใช้ประกอบการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวนหรือการดำเนินการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

เมื่อพิจารณาการตรวจหาสารเสพติดของพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจก็เพื่อคัดแยกบุคคลในการดำเนินเข้าสู่กระบวนการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ซึ่งจะกระทำการตรวจโดยการหาสารเสพติดทางปัสสาวะของผู้ถูกตรวจพิสูจน์โดยใช้อุปกรณ์ทดสอบทำการตรวจพิสูจน์เบื้องต้น เมื่อปรากฏว่าการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในปัสสาวะเบื้องต้น ผลเป็นค่า “สีม่วง” ซึ่งถือว่าเป็นผู้ติดยาเสพติดก็จะถูกควบคุมตัวไว้เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 แต่การใช้เครื่องตรวจแบบคัดกรองบุคคล เมื่อได้ผลบวกก็ไม่สามารถใช้ประกอบการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวนได้จนกว่าจะได้ผลการตรวจที่แน่นอนในขั้นตอนที่สอง ระหว่างนี้ผู้รับการตรวจพิสูจน์จะถูกควบคุมตัวเพื่อดำเนินการตรวจในขั้นที่สองต่อไป

เมื่อมีการทดสอบคัดกรองบุคคลโดยพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่เป็นผู้ทำการทดสอบปัสสาวะของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายเบื้องต้นแล้ว มีค่าเป็นผลพนักงานสอบสวนจะนำตัวผู้ต้องหาว่ากระทำผิดฐานเสพยาเสพติดไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ต้องหานั้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหานั้นไปตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติดและถ้าศาลมีคำสั่งให้ผู้นั้นเข้ารับการตรวจพิสูจน์ในสถานที่ตรวจพิสูจน์ที่ได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ในระหว่างที่อยู่ระหว่างรอการตรวจพิสูจน์ จะถูกควบคุมตัวไว้และปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องหาในคดีอาญาทั่วไป โดยมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ต้องหา

เมื่อมีการทดสอบคัดกรองบุคคลโดยพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่เป็นผู้ทำการทดสอบปัสสาวะของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายเบื้องต้นแล้ว มีค่าเป็นผล

พนักงานสอบสวนจะนำตัวผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ต้องหานั้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหานั้นไปตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติดและถ้าศาลมีคำสั่งให้ผู้นั้นเข้ารับการตรวจพิสูจน์ในสถานที่ตรวจพิสูจน์ที่ได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ในระหว่างที่อยู่ในระหว่างรอการตรวจพิสูจน์ จะถูกควบคุมตัวไว้และปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องหาในคดีอาญาทั่วไป โดยมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ต้องหา ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติต่อผู้รับการตรวจพิสูจน์และฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เป็นผลมาจากบทบัญญัติในมาตรา 28 มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพ.ศ.2545 ที่กำหนดให้ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดถูกควบคุมตัวเป็นในลักษณะเดียวกับผู้ถูกคุมขัง ให้ถือว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วแต่กรณีเป็นผู้ถูกคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา โดยกระบวนกรมีดังนี้

การจับ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 ได้กำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่จะจับผู้กระทำความผิด ซึ่งจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งของศาลนั้นไม่ได้ เว้นแต่

1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า ซึ่งความผิดซึ่งหน้านั้นในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80 อธิบายว่า ที่เรียกว่าความผิดซึ่งหน้านั้นได้แก่ความผิดซึ่งเห็นกำลังกระทำหรือพบในอาการใด ซึ่งแทบจะไม่มี ความสงสัยเลยว่าได้กระทำความผิดมาแล้วสุด ๆ และในมาตรา 28 นี้ ยังได้กำหนดประเภทความผิดซึ่งหน้าว่าเป็นความผิดซึ่งหน้า เช่น

(ก) เมื่อบุคคลหนึ่งถูกไล่จับตั้งผู้กระทำความผิดโดยมีเสียงร้องเอะอะ

(ข) เมื่อพบบุคคลหนึ่งแทบจะทันทีทันใด หลังจากการกระทำความผิดในถิ่นแหว่ใกล้เคียงที่เกิดเหตุ นั้น และมีสิ่งของที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือมีเครื่องมืออาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสันนิษฐานได้ว่าได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือมีร่องรอยพิรุณเป็นประจักษ์ที่เสื้อผ้าหรือเนื้อตัวของผู้นั้น

2) เมื่อพบบุคคลใดมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายต่อบุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมีเครื่องมือ อาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในการกระทำความผิด

3) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปีและมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้

4) เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยหนีหรือจะหลบหนี ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่พบการกระทำดังกล่าว มีอำนาจจับผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นได้ แต่ในกรณีที่บุคคลซึ่งทำสัญญาประกัน หรือเป็นหลักประกันเป็นผู้พบเห็นการกระทำดังกล่าวอาจขอให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุดจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ถ้าไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากเจ้าพนักงานได้ทันทั่วถึงก็ให้มีอำนาจจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เอง⁶² แล้วส่งไปยังพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุด และให้เจ้าพนักงานนั้นรีบจัดส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปยังเจ้าพนักงานหรือศาล โดยคิดค่าพาหนะจากบุคคลซึ่งทำสัญญาประกันหรือหลักประกันนั้น

โดยหลักกฎหมายแล้ว การจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องจับโดยมีหมายจับเท่านั้น จำกเว้นการจับโดยไม่มีหมายจับได้เฉพาะตามเหตุแห่งกรณีที่เป็นข้อยกเว้นข้างต้น หมายจับเป็นหมายอาญาชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องทำเป็นหนังสือผู้มีอำนาจออกหมายจับได้แก่ศาล โดยพิจารณาภายใต้เงื่อนไขตามมาตรา 66 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ

(1) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่า บุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี

(2) เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่า บุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุผลอันควรเชื่อว่าจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น ถ้าบุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันควร ให้สันนิษฐานว่าบุคคลนั้นจะหลบหนีข้อจำกัดของการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่ว่าจะจับหรือไมก็ตาม ห้ามมิให้มีการจับกุมในที่รโหฐาน⁶³ ซึ่งได้แก่ที่ต่าง ๆ ซึ่งมีใช้ในที่สาธารณสถาน ในพระบรมมหาราชวัง พระราชวังของพระราชทายาทหรือของพระบรมวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าขึ้นไป พระราชินิเวศน์ พระตำหนักหรือในที่ซึ่งพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท พระบรมวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าขึ้นไป หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประทับหรือพำนัก เว้นแต่ นายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรี ซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายอนุญาตให้จับ และได้แจ้งเลขธิการพระราชวัง หรือสมุหราชองครักษ์รับทราบแล้ว เจ้าพนักงานผู้ถวาย หรือให้ความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท พระบรมวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าขึ้นไป หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นผู้จับตามกฎหมายว่าด้วยราชองครักษ์หรือตามกฎหมาย กฎ หรือระเบียบที่เกี่ยวกับการให้ความปลอดภัย

⁶² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 117

⁶³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 81

(3) สิทธิของผู้ถูกจับกุมและข้อปฏิบัติ ในการจับกุมนั้นเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่จะต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับกุมทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับกุมพร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าผู้ถูกจับกุมมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษานายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวกและไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับ หรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับกุมดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในการนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น ในส่วนของข้อปฏิบัติผู้จับกุมนั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84 ได้ระบุว่า เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับกุมต้องเอาตัวผู้จับไปยังที่ทำการของเจ้าพนักงานสอบสวน ซึ่งได้แก่ที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้นก็นำไปและหากจะปล่อยตัวผู้ถูกจับชั่วคราวก็ได้ ทั้งนี้การจับกุมหรือการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหานี้ จะต้องถือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การคุมขัง การคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เริ่มจากการจับกุมคุมขังของตำรวจ ซึ่งเป็นองค์กรแรกในการดำเนินคดีอาญา มีตำรวจเป็นองค์กรเบื้องต้นของรัฐ มีการดำเนินคดีอาญา มีอำนาจตามกฎหมาย ตั้งแต่การสืบสวน จับกุม ตรวจค้น ควบคุม และสอบสวน ซึ่งในการใช้อำนาจดังกล่าวต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย ต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ ตำรวจต้องมีขีดความสามารถในการควบคุมอาชญากรรม อีกทั้งต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการทำหน้าที่ป้องกันปราบปราม ซึ่งการคุมขังเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานในการนำตัวผู้ถูกดำเนินคดีที่ต้องหาว่ากระทำความอาญาเข้ามาอยู่ในอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ในการสอบสวน เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือทำลายพยานหลักฐานเพื่อป้องกันไม่ให้ไปก่อเหตุร้ายประการอื่นและเป็นหลักประกันการมีตัวผู้ต้องหาหน้าส่งฟ้องศาลต่อไป

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ได้กำหนดระยะเวลาควบคุมผู้ต้องหาเอาไว้ดังนี้

- 1) ควบคุมไว้เท่าที่เวลาจะให้การแล้วว่า เป็นใครอยู่ที่ไหนและมาทำอะไรเท่านั้น

2) หากมีเหตุจำเป็นเพื่อการสอบสวนหรือการฟ้องคดี ให้นำไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่ถูกจับกุมตัวไปที่ทำการของพนักงานสอบสวน

3) หากมีกรณีจำเป็นต้องยื่นคำร้องขอต่อศาล เพื่อควบคุมตัวโดยแจ้งเหตุจำเป็นให้ศาลทราบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

การควบคุมหรือขังเป็นมาตรการที่ต่อเนื่องมาจากการจับกุม โดยสามารถแยกอำนาจในการ หรือขังผู้ต้องหาไว้ 2 ระยะดังนี้

ระยะแรก เป็นอำนาจที่ควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งกฎหมายให้อำนาจควบคุมได้ 48 ชั่วโมง ถ้ายังต้องการควบคุมต่อไปต้องนำตัวผู้ถูกจับ ไปศาลเพื่อขออำนาจศาลขังผู้ต้องหาไว้โดย พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมผู้ต้องหาภายหลังที่ได้จับตัวผู้ต้องหามาแล้ว การควบคุมของ พนักงานสอบสวนสืบเนื่องจากการจับตัวตามหมายจับของศาล กล่าวคือมีการจับตัวก่อนค่อย ควบคุมทีหลัง

ระยะที่สอง เป็นระยะที่ศาลเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหามากขึ้น แต่เป็นเวลาที่ตำรวจหมดอำนาจในการควบคุมตัวแล้ว โดยศาลจะมีอำนาจสั่งขังผู้ต้องหาได้นานเท่าใดก็ได้ นั้นขึ้นอยู่กับอัตราโทษของความผิดที่ถูกกล่าวหา

ในส่วนของผู้รอการตรวจพิสูจน์ในเรือนจำนั้น ระหว่างรอการตรวจพิสูจน์หรือการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ถ้าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้ใดหลบหนีจากการควบคุม หรือหลบหนีออกนอกเขตศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อ การตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือการควบคุมตัวผู้นั้น ให้ถือว่าผู้นั้นหนีการคุม ขังตามกฎหมายอาญา มาตรา 190 ซึ่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่แจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบทันที ในกรณี นี้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกติดตามจับกุมผู้นั้นได้ด้วย ดังนั้น การหลบหนีของผู้รับการตรวจ พิสูจน์หรือฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จึงเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190 ด้วย ซึ่งต้องมีโทษจำคุกหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ

2.7.3 สถานที่ควบคุมตัวในระหว่างรอการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกาย

ในมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ให้อำนาจ รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดสถานที่เพื่อการควบคุมตัวและการตรวจพิสูจน์ได้ ซึ่งในมาตรา 18 ดังกล่าวได้กำหนดให้มีสถานพยาบาล สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สถานที่ ของทางราชการ หรือสถานที่อื่นใดเป็นสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

หรือการควบคุมตัว นอกเหนือจากศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้⁶⁴ กรณีนี้ได้มีการพิจารณา สถานที่เพื่อการควบคุมตัว และได้ออกเป็นประกาศกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2546 กำหนดให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 26 แห่ง เป็นสถานที่เพื่อการควบคุมตัวและ สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์สำหรับผู้ต้องหาที่มีอายุไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 และประกาศในเรือนจำและทัณฑสถาน รวม 80 แห่ง เป็นสถานที่เพื่อการควบคุมตัวและสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ สำหรับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ในจำนวนนี้มี การต้องใช้ พื้นที่ภายในเรือนจำเป็นสถานที่ควบคุมและตรวจพิสูจน์ โดยจัดสร้างสถานที่ทำการเป็นอาคาร บน พื้นที่ภายในเรือนจำในส่วนที่พอจะสร้างอาคารใหม่ได้ หรือหากเรือนจำที่ไม่มีพื้นที่ว่างก็จะใช้อาคาร แคนพยาบาล แคนการศึกษา หรือเรือนนอน ที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงเป็นสถานที่ควบคุมและเพื่อการ ตรวจพิสูจน์ ในส่วนของผู้รอการตรวจพิสูจน์ที่เป็นผู้หญิงจะต้องแยกออกจากชาย จึงต้องแบ่งเขตหรือ พื้นที่ให้ชัดเจน มิให้ปะปนกัน ในบางเรือนจำจะมีสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังหญิงก็จะใช้ส่วนพื้นที่ของ แคนหญิงสำหรับการควบคุมและการตรวจพิสูจน์ การใช้เรือนจำเป็นสถานที่เพื่อการควบคุมและตรวจ พิสูจน์ มีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2546 โดยสร้างอาคารรองรับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ความจุไม่เกิน 50 คน แต่ เมื่อเทียบกับจำนวนผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์แล้วพบว่า มีปัญหาในเรื่องความแออัด และมีแนวโน้มจะ เพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งภายในเรือนจำมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอนการรับตัว ในกรณีที่เรือนจำจะรับตัวผู้รอการตรวจพิสูจน์เข้าสู่เรือนจำเพื่อควบคุม ตัวในสถานที่ ที่กำหนดให้เป็นสถานที่เพื่อรอการตรวจพิสูจน์ในเรือนจำนั้น จะต้องมียกเอกสารสำคัญ ได้แก่คำสั่งศาลที่ให้ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ และต้องมีตัวของผู้ต้องหานั้นมาพร้อมด้วย เมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจสอบถูกต้องแล้วจะให้เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นลงชื่อในสมุดรับ-ส่งเป็น หลักฐานตรวจสอบ จากนั้นเจ้าพนักงานเรือนจำที่ปฏิบัติหน้าที่เวรรักษาการณ์ประตูเรือนจำ จะทำการ ตรวจสอบเอกสารและตรวจค้นผู้ต้องหานั้นเพื่อป้องกันการนำสิ่งของต้องห้ามที่เรือนจำไม่อนุญาตให้ นำเข้าเรือนจำ เช่น ยาเสพติด สารตราวุธ ของมีเงินมา กรณีถ้าผู้ต้องหาที่รอการตรวจพิสูจน์เป็นหญิง จะต้องจัดเจ้าหน้าที่หญิงเป็นผู้ตรวจค้น หลังจากนั้น เจ้าหน้าที่เวรรักษาการณ์ประตูจะแจ้งให้เจ้าหน้าที่ ประจำสถานที่ควบคุมตัวเพื่อการตรวจพิสูจน์ได้ทราบ และรับตัวผู้ต้องหาเข้าสู่สถานที่ควบคุมตัวเพื่อ การตรวจพิสูจน์ภายในเรือนจำ

⁶⁴ ทรงศักดิ์ หีบสัมฤทธิ์, *อ้าวแล้ว เจริญรอดที่ 50*, น.18.

2) ขั้นตอนการทำประวัติ เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประจำสถานที่ควบคุมเพื่อการตรวจพิสูจน์จะต้องทำการสอบประวัติและบันทึกลงในแบบการสอบประวัติ ถ่ายรูป พิมพ์ลายนิ้วมือ รวมถึงการตรวจสภาพร่างกาย จิตใจ อนามัย ของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ หากพบว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เจ็บป่วยก็จะต้องให้แพทย์ พยาบาล ได้ตรวจอาการและให้คำแนะนำกรณีผู้รอการตรวจพิสูจน์มีทรัพย์สินส่วนตัวเป็นของมีค่า หรืออื่น ๆ จะต้องมีการจัดทำบัญชีรับฝาก หรือแจ้งญาติให้มารับกลับคืนไป

3) กิจกรรมประจำวันของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ เมื่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ เข้าสู่สถานที่ควบคุมเพื่อการตรวจพิสูจน์ภายในเรือนจำแล้ว จะต้องปฏิบัติตามภารกิจหรือกิจกรรมตามที่เรือนจำกำหนด เช่น การทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสุขภาพ อนามัยตนเอง การสุขภาพ การรักษาความสะอาด ทั้งนี้ การปฏิบัติกิจกรรมของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นรายการเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป

2.8 ร่างประมวลกฎหมายเสพติด

การแก้ไขปัญหาเสพติด ปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนหลายฉบับ และอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลายหน่วยงาน ซึ่งทำให้การทำงานที่ผ่านมาขาดความเชื่อมโยงในการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสพติด ซึ่งกำลังมีการผลักดันร่างพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายเสพติด หรือเรียกว่าร่างประมวลกฎหมายเสพติด โดยถือเป็นการปฏิรูปกฎหมายเสพติดทั้งระบบ โดยเป็นการรวบรวมบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเสพติด จำนวน 7 ฉบับ ประกอบด้วย

1. พ.ร.บ. วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
2. พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
3. พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
4. พระราชกำหนดป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ. 2533 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
5. พ.ร.บ. มาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับเสพติด พ.ศ. 2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
6. พ.ร.บ. วิธีพิจารณาคดีเสพติด พ.ศ. 2550 และ
7. พ.ร.บ. พื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ไว้ด้วยกันในรูปแบบประมวลกฎหมาย

โดยปรับปรุงสาระสำคัญของบทบัญญัติของกฎหมายเสพติดบางประการให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี และระหว่างประเทศที่

เปลี่ยนแปลงไป โดยหลักการและเหตุผลที่สำคัญของร่างประมวลกฎหมายก็เพื่อจัดการกับปัญหา ซึ่งแบ่งคนที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบไปด้วย เขื่อ แรงงาน นักค้ารายใหญ่ ก็เพื่อจะจัดการให้เหมาะสมในการแก้ไขปัญหามา เป็นการปรับปรุงฐานความผิดและบทกำหนดโทษให้เหมาะสมกับพฤติการณ์และความร้ายแรง โดยการลงโทษต้องคำนึงถึงพฤติการณ์และความร้ายแรงและปัจจัยประการอื่นประกอบ รวมถึงปรับปรุงประเภทของการลงโทษให้มีความเหมาะสม และทั้งนี้จึงปรับปรุงระบบการบังคับบำบัดรักษาและฟื้นฟูเพื่อให้มีการแก้ไขผู้เสพและผู้ติดยาเสพติดเป็นไปอย่างยั่งยืน โดยร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดได้มีมาตรการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดจึงได้บัญญัติไว้ในภาค 3 ว่า การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมาตรการอื่นแทนการลงโทษ ซึ่งมีสาระสำคัญดังที่บัญญัติไว้ในหมวด 1 บททั่วไป ซึ่งมีนิยามอันเป็นสาระที่สำคัญตามร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดในลักษณะนี้ว่า⁶⁵

“การบำบัดรักษา” หมายความว่า การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ซึ่งรวมตลอดถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพและการติดตามผลหลังการบำบัดรักษาด้วย

“สถานพยาบาล” หมายความว่า โรงพยาบาล สถานพยาบาล สถานพักฟื้น หรือสถานอื่นใด ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนดให้เป็นสถานที่ทำการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด

“ศูนย์แรกรับ” หมายความว่า สถานที่รับตัวผู้มึนพฤติกรรมอันควยสงสัยเป็นการชั่วคราวรอการจัดทำแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

โดยคณะกรรมการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดประกอบไปด้วย⁶⁶ ปลัดกระทรวงสาธารณสุขซึ่งจะเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อัยการสูงสุด ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ อธิบดีกรมสนับสนุน บริการสุขภาพ อธิบดีกรมสุขภาพจิต อธิบดีกรมคุมประพฤติ อธิบดีกรมการแครอง อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น อธิบดีกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เลขาธิการคณะกรรมการอาหารและยา เลขาธิการสำนักงานประกันสังคม เลขาธิการสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เลขาธิการแพทยสภา และผู้อำนวยการสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร เป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความสามารถหรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับ

⁶⁵ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 384

⁶⁶ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 385

การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด จำนวนสามคน ซึ่งในจำนวนนี้ให้แต่งตั้งจากผู้แทนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดอย่างน้อยหนึ่งคนและให้อธิบดีกรมการแพทย์เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดจะทำหน้าที่⁶⁷ เสนอแนะรัฐมนตรีว่าการออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการบำบัดรักษา กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการกำหนดสถานพยาบาลตลอดจนเงื่อนไขการรับผู้สมัครใจเข้าบำบัดรักษาและการบำบัดรักษา การประเมินเป็นผู้ผ่านการรักษา วางระเบียบข้อบังคับเพื่อที่จะควบคุมการบำบัดรักษาและระเบียบวินัยสำหรับสถานพยาบาล กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการประกาศกำหนดศูนย์คัดกรอง คณะกรรมการศูนย์คัดกรอง และการคัดกรองผู้ที่มีพฤติการณ์อันควรสงสัยเพื่อเข้ารับการบำบัดรักษา รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการนำตัวผู้ที่มีพฤติการณ์อันควรสงสัยเข้าบำบัดรักษา การบำบัดรักษา และการประเมินเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษา

ในการเริ่มเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดตามร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดเป็นการเริ่มโดยการสมัครใจของผู้เสพเองซึ่งไม่มีความผิด ไม่มีบทลงโทษ แต่ถ้าเป็นในกรณีที่เป็นผู้กระทำความผิดฐานเสพ ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่พนักงานปราบปรามยาเสพติด หรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ⁶⁸ ทำการตรวจหรือทดสอบหาสารเสพติดในร่างกาย โดยถ้าหากว่าผู้นั้นไม่มีความผิดในฐานอื่นก็ให้มีการส่งตัวไปที่ศูนย์คัดกรองตรวจหาสารเสพติดในร่างกาย ซึ่งศูนย์คัดกรองนี้จะทำหน้าที่ในการตรวจเบื้องต้นโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้ตรวจทดสอบ หากผลการตรวจพิสูจน์ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้เสพหรือผู้ที่ติดยาเสพติด หากผู้นั้นยินยอมเข้ารับการบำบัด ศูนย์คัดกรองจะส่งตัวผู้นั้นไปยังสถานพยาบาลเพื่อทำการบำบัดรักษาต่อไป

ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดมีนโยบายในการตรวจพิสูจน์และสถานที่ควบคุมตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ดังนี้

1. การตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนแรก ในขั้นตอนแรกจะเป็นการเริ่มเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู หากมีการตรวจสอบผู้ต้องสงสัยจะเป็นการทดสอบเพื่อคัดกรองบุคคล ซึ่งจะถูกพนักงานผู้มีอำนาจส่งมาตรวจหาสารเสพติดในร่างกายที่ศูนย์คัดกรองหากปรากฏแต่ถ้าในการขั้นตอนการตรวจคัดกรองไม่ปรากฏว่าเป็นผู้เสพ ศูนย์คัดกรองจะปล่อยตัวผู้นั้นทันที หากว่าเป็นผู้เสภก็จะถูกส่งตัวมาเพื่อตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดต่อในขั้นตอนที่สอง จะมีการส่ง บุคคลใดที่ถูกกล่าวหาหรือต้องสงสัยว่าเป็นผู้เสพ หรือกระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดและมี

⁶⁷ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 386

⁶⁸ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 392

ไว้ในครอบครอง เพื่อเสพหรือจำหน่ายยาเสพติด ตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนด ในกฎกระทรวงและได้กระทำความผิดตามกฎหมายอื่นที่มีโทษจำคุกไม่เกินสี่ปี หรือต้องหาว่า กระทำความผิดฐานเสพและจำหน่ายยาเสพติด ตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดใน กฎกระทรวง ให้พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจทำการสอบสวนและต้องนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่บุคคลดังกล่าวนั้น ได้มาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ส่ง ตัวไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ณ สถานที่ควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ ถ้าในกรณีที่ผู้ นั้นมีอายุไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์ให้พนักงานสอบสวนนำตัวส่งศาลเพื่อมีคำสั่งในการตรวจพิสูจน์ ภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้นั้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน

การส่งตัวไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อ การตรวจพิสูจน์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ศาลจะพิจารณาการส่งตัวไปควบคุมนั้น โดย ต้องคำนึงถึงอายุ เพศ และลักษณะเฉพาะตัว ของบุคคลประกอบด้วย ในระหว่างการตรวจพิสูจน์ ให้ พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนต่อไป และเมื่อสอบสวนเสร็จให้ส่งสำเนาการสอบสวน พร้อมความเห็นเกี่ยวกับการกระทำความผิดไปยังพนักงานอัยการ โดยไม่ต้องส่งตัวผู้ต้องหาไปด้วย และแจ้งให้ทราบที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ณ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อ การตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือมีการควบคุมไว้แห่งใด และในระหว่างที่ บุคคลดังกล่าวถูกควบคุมตัวในการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกาย พนักงานสอบสวนหรือ พนักงานอัยการ ไม่ต้องดำเนินการฝากขังหรือขอคัดฟ้องตามกฎหมายซึ่งพนักงานอัยการเมื่อได้รับ สำนวนการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการจะมีคำสั่งชะลอฟ้องไว้ก่อนจนกว่าจะได้รับแจ้งผลการ ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ในกรณีที่ผลการตรวจพิสูจน์ไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดหรือได้ปรากฏว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดตามกฎหมายอื่นซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูง เกินกว่า 4 ปี หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาลซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูง เกินกว่า 4 ปี ให้ยุติการฟื้นฟู หรือให้พนักงานสอบสวนพิจารณาดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป และ ในกรณีที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้พิจารณาผลการตรวจพิสูจน์แล้ว พบว่าผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหรือผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาให้จัดมีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ ติดยาเสพติดและต้องแจ้งผลการตรวจพิสูจน์ให้พนักงานสอบสวนทราบ แต่ถ้าผลการตรวจพิสูจน์ ไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานผลการตรวจพิสูจน์ให้พนักงานสอบสวนเพื่อพิจารณาดำเนินคดีต่อไปตามกฎหมาย ใน ระหว่างการตรวจพิสูจน์ถ้าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หลบหนีจากการควบคุมหรือหลบหนีออกนอก

เขตศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือการควบคุมตัวผู้นั้น ถือว่าเป็นการหนีตามกฎหมายอาญา มาตรา 190 แต่ถ้าเป็นบุคคลที่มีอายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ไม่สามารถนำบทบังคับตามมาตรา 190 มาใช้ได้ ทั้งนี้ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ถูกควบคุมตัวในลักษณะเดียวกับผู้ถูกคุมขัง จึงให้ถือว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้ถูกคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา⁶⁹

2. สถานที่การตรวจพิสูจน์และการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด ได้ยกเลิกศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบเก่าทั้งสิ้น โดยให้ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นสถานพยาบาล ซึ่งให้ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมคุมประพฤติ

ฉะนั้นเมื่อพิจารณาตามร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดในการตรวจพิสูจน์หาสารเสพติดในร่างกายจะมีศูนย์คัดกรองเป็นผู้ตรวจหาสารเสพติดในร่างกาย โดยพนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจจะนำตัวผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรวจพิสูจน์ ซึ่งผู้ตรวจพิสูจน์ในการคัดกรองนั้นเป็นเจ้าพนักงานจากสาธารณสุขผู้ที่ชำนาญและมีความเชี่ยวชาญมากกว่า ทั้งนี้ยังเป็นการป้องกันเพื่อมิให้พนักงานสอบสวนหรือผู้มีอำนาจได้ใช้อำนาจเกินไปกว่าที่กฎหมายกำหนดในการแสวงหาพยานหลักฐานจากตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ เป็นการป้องกันผลที่อาจเปลี่ยนไปในทางผลร้ายแก่ตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ซึ่งเป็นการถ่วงดุลอำนาจกันอีกด้วย และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจคัดกรองบุคคลเพื่อเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ทั้งมีความรวดเร็วในการดำเนินงานในการตรวจพิสูจน์ สำหรับสถานที่ควบคุมตัวในการตรวจพิสูจน์มีการเปลี่ยนแปลงโดยมิได้ใช้สถานที่ควบคุมเดิมแต่ให้ใช้สถานพยาบาลเป็นที่ควบคุมเพื่อที่จะดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

⁶⁹ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 417